

Finalni izveštaj sa istraživanja javnog mnjenja

ISTRAŽIVANJE ZADOVOLJSTVA GRAĐANA

Republika Srbija

Program finansira EU

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovodi program

Sadržaj:

Sažetak.....	3
1. Metodološke napomene	5
2. Opis uzorka	7
3. O istraživanju	8
3. 1. Fakti.....	8
3.2. Specifičnosti istraživanja i kontekst u kom je ono sprovedeno.....	11
3.3. O realizatorima istraživanja - Program Evropski PROGRES i CESID	15
4. Ključni istraživački nalazi	16
5. Opšti odnos građana prema opštini i opštinskim institucijama.....	20
6. Kontakt građana sa opštinskim službama i zadovoljstvo njihovim funkcionisanjem	27
7. Percepcija raširenosti korupcije u opštini.....	38
8. Pravci i prioriteti razvoja opštine	42
9. Lokalna samouprava i razvoj privrede	47
10. Zadovoljstvo elementima života	49
11. Procena bezbednosti	51
12. Percepcija životnog standarda građana	53

Sažetak

Istraživanje zadovoljstva građana, realizovao je CeSID, uz podršku Programa Evropski PROGRES. Ovo je treći istraživački ciklus (prvi je bio 2010. godine, a drugi 2013. godine) koji se realizovan najpre u 25, a potom u 34 opštine/grada na jugu, jugoistoku i jugozapadu Srbije. Lokalne samouprave u kojima su rađena istraživanja nalaze se u deset različitih upravnih okruga u Srbiji.

Istraživanje je sprovedeno na ukupnom uzorku od 8.256 građana. Uzorak je formiran tako da bude reprezentativan za nivo svake pojedinačne lokalne samouprave, dok je za potrebe izrade finalnog, zbirnog izveštaja za ceo region u kom je sprovedeno istraživanje svaka lokalna samouprava ponderisana prema broju stanovnika.

Osnovna namera za realizaciju ovog istraživanja je da se lokalne samouprave i njihove institucije, ali i sve druge zainteresovane strane (međunarodne organizacije, organizacije civilnog društva, građani), upoznaju sa rezultatima istraživanja o zadovoljstvu građana radom lokalnih samouprava i ukupnim životnim uslovima u njihovim lokalnim zajednicama.

S obzirom na to da je *Istraživanje zadovoljstva građana* sprovedeno u tri istraživačka ciklusa, rezultati omogućavaju dragoceno praćenje trendova, kako u odnosu građana prema svojim lokalnim samoupravama i lokalnim zajednicama u celini, tako i u odnosu na učinke gradova i opština i u odnosu na intervencije koje su dovele do tih učinaka, a koje su podstaknute programima razvoja. Osim toga, rezultati istraživanja predstavljaju dobru polaznu osnovu za dalje unapređenje i promene u radu lokalnih samouprava.

Ohrabruje podatak da postoji konstantan trend porasta broja građana koji smatraju da lokalne vlasti vode računa o građanima i da pružaju usluge adekvatne njihovim potrebama. Pozitivan istraživački rezultat je i to što je došlo do rasta optimizma kada je u pitanju ocena političke situacije. Građani su 2010. godine bili najkritičniji u proceni političke situacije u odnosu na naredna dva istraživanja. U narednom istraživanju iz 2013. godine došlo je do porasta u prosečnoj oceni, da bi ona u ovogodišnjem istraživanju bila utvrđena na najvišem nivou do sada. Za bolju ocenu političke situacije na lokalnom nivou svakako je zaslužna i nešto bolja percepcija građana po pitanju rada opštinskog rukovodstva.

Pozitivan trend je utvrđen i u pogledu poverenja građana u lokalne institucije, što je važan pokazatelj ne samo rada i učinka institucija, već i legitimiteeta kao osnovne odlike vlasti i svake javne institucije.

U istraživanju iz 2017. godine primećuje se trend pada broja građana u neposrednom učešću u vlasti na lokalnom nivou i to po svim formama koje su testirane u upitniku

Jedan od najboljih rezultata ovogodišnjeg istraživanja zadovoljstva građana odnosi se na procenu načina na koji je organizovano obaveštavanje građana u lokalnim samoupravama.

Iako se u prethodne četiri godine smanjio broj onih koji tvrde da su imali razloga da se žale na rad nekog službenika, taj broj je i dalje relativno visok, odnosno govorи o tome da čak svaki peti korisnik usluga neke službe smatra da je imao razlog da se žali. Mali briј građana je to zaista i uradio, što je identičan nalaz kao i pre četiri godine.

Može se zaključiti da je u prethodne četiri, odnosno sedam godina, došlo do neznatnog pada percepcije korupcije na lokalnom nivou. Ovaj zaključak se može izvesti na osnovу konstantног povećanja broja odgovora da je mali broj službenika korumpiran ili da to nije nijedan od njih.

Poljoprivredа se i dalje percipira kao privredna grana koja treba da bude osnov budućeg ekonomskog razvoja. Na drugom mestu, sa blagim padom udela u ukupnoj distribuciji, nalazi se laka industrija, dok se sve ostale oblasti nalaze gotovo na istim pozicijama, odnosno istim mestima na kojima su se nalazile i u ranijim istraživanjima.

Jedno od važnih pitanja u istraživanjima zadovoljstva građana odnosi se na utvrđivanje konkrenог zadovoljstva različitim elementima životnog okruženja. Pre četiri godine čak 60% ispitanika je tvrdilo da nisu zadovoljni životom u svojim opštinama/gradovima, dok je bilo svega 15% onih koji su zadovoljni. Iako je i sada broj nezadovoljnih veći od broja zadovoljnih, ova razlika se smanjila, pa je 44% ispitanika izjavilo da je nezadovoljno, dok je 23% zadovoljnih.

Kada je reč o proceni bezbednosti u mestima u kojima ispitanici žive, primećuje se trend pogoršanja situacije u ovoj oblasti. Konstantno se povećava broj onih koji se nebezbedno osećaju zbog stanja lokalne infrastrukture (na primer, neosvetljene ulice, nebezbedne saobraćajnice i slično)

Od prvog istraživanja iz 2010. godine, primetan je blagi napredak po pitanju percepcije životnog standarda; ova promena se može registrovati na oba pola korišćene skale – tako, raste broj onih koji tvrde da žive dobro, kao i broj onih koji smatraju da žive “srednje”.

Izveštaj je strukturiran tako da su u njemu prezentovani ključni istraživački nalazi iz sva tri ciklusa istraživanja (2010, 2013 i 2017. godine) na ukupnim uzorcima, dok su pojedinačni rezultati (za svaku opštinu, odnosno grad) dostupni u odvojenim izveštajima.

1. Metodološke napomene

Istraživanje realizovali	Agencija za istraživanje javnog mnjenja CeSID, partner programa Evropski PROGRES
Terenski rad	U periodu između 21. oktobra. i 6. novembra 2017. godine
Tip i veličina uzorka	Slučajni, reprezentativni uzorak od 8.256 punoletnih građana 34 opštine/grada
Okvir uzorka	Teritorija biračkog mesta kao najpouzdanija registrarska jedinica
Odabir domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez zamene – u okviru biračkog mesta, svaka druga kućna adresa od nasumično odabrane početne tačke
Odabir ispitanika u okviru domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez zamene – izbor ispitanika metodom “prvog rođendana” punoletnih članova domaćinstva, u odnosu na dan anketiranja
Istraživačka tehnika	“Licem u lice” u okviru domaćinstva
Istraživački instrument	Upitnik od 95 pitanja

Istraživanje javnog mnjenja, koje su realizovali CeSID i Program Evropski PROGRES, sprovedeno je u periodu između 21. oktobra i 6. novembra 2017. godine na teritoriji celog regiona koji ovaj program obuhvata, odnosno na teritoriji 34 opštine/grada.

Istraživanje je sprovedeno na ukupnom uzorku od 8.256 građana. Uzorak je formiran tako da bude reprezentativan za nivo svake pojedinačne lokalne samouprave, dok je za potrebe izrade finalnog, zbirnog izveštaja za ceo region u kom je sprovedeno istraživanje svaka lokalna samouprava ponderisana prema broju stanovnika.

Kao istraživački instrument je korišćen upitnik, formiran u saradnji sa klijentom, koji se sastojao od 95 pitanja.

Intervjuisanje građana je sprovedeno tehnikom „licem u lice“, direktnim kontaktom sa ispitanikom. Prilikom obuke anketara, instruktori su insistirali na sprovodenju i poštovanju dva veoma važna pravila koja, pored samog uzorka, značajno utiču na reprezentativnost istraživanja – poštovanje koraka na terenu i pravilo “prvog rođendana”.

Poštovanjem koraka se obezbeđuje da anketar sveobuhvatno pokrije kompletan istraživački punkt, dok se pravilom “prvog rođendana” prilikom izbora ispitanika u domaćinstvu isključuje mogućnost da na upitnik odgovaraju samo oni građani koji prvi otvore vrata anketaru. Naime, od anketara se zahtevalo da u domaćinstvu anketira osobu stariju od 18 godina kojoj je prvoj rođendan u odnosu na dan posete.

Na ovaj način je obezbeđena polna, obrazovna i starosna reprezentativnost ispitanika.

Osim kvantitativnog istraživanja, u svakoj opštini je sprovedeno i između tri i četiri dubinska intervju sa predstavnicima organizacija civilnog društva. Rezultati iz intervjuja su dostupni u pojedinačnim izveštajima za svaku opštinu.

2. Opis uzorka

Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja obuhvaćene su sledeće kategorije ispitanika:

Polna struktura ispitanika: 44% žena i 56% muškaraca.

Starost ispitanika: 18 do 29 godina 16%; 30 do 39 godina 17%, 40 do 49 godina 20%, 50 do 59 godina 19%, 60 do 69 godina 17%, preko 70 godina 12%.

Obrazovna struktura ispitanika: Osnovna škola i manje 20% ispitanika, dvogodišnja/trogodišnja srednja škola 20% ispitanika, četvorogodišnja srednja škola 39% ispitanika, viša škola/fakultet 18% ispitanika, učenik ili student 3% ispitanika.

Zanimanje ispitanika: domaćica 15%, poljoprivrednik 10%, NK ili PK radnik 17%, KV ili VK radnik 19%, tehničar 16%, opštinski službenik 2%, javni službenik (van lokalne samouprave) 5%, učenik/student 6%, stručnjak 8%, poslodavac 2% ispitanika.

Trenutni radni status: zaposlen kod poslodavca 28%, vlasnik preduzeća/firme 2%. samozaposlen 7%, nezaposlen 39%, neaktivan (u penziji ili nesposoban za rad) 24% .

Mesečna primanja po članu domaćinstva: do 10 000 dinara 33%, 10 000 do 20 000 dinara 31%, 20 000 do 40 000 dinara 18%, preko 40 000 6%, ne želi da kaže 12%.

Nacionalnost ispitanika: srpska 76%, albanska 5%, bošnjačka 14%, romska 3%, bugarska 2%.

3. O istraživanju

3. 1. Fakti

Istraživanje zadovoljstva građana (Citizens Satisfaction Survey), realizovao je CeSID, uz podršku Programa Evropski PROGRES. Ovo je treći istraživački ciklus (prvi je bio 2010. godine, a drugi 2013. godine) koji se realizovan najpre u 25¹, a potom u 34 opštine/grada na jugu, jugoistoku i jugozapadu Srbije. Lokalne samouprave u kojima su rađena istraživanja nalaze se u deset različitih upravnih okruga u Srbiji.

Opštine i gradovi koji su obuhvaćeni istraživanjem su:

1. Leskovac, Bojnik, Crna Trava, Lebane, Vlasotince i Medveđa (Jablanički okrug)
2. Prijepolje, Nova Varoš i Sjenica (Zlatiborski okrug)
3. Ivanjica (Moravički okrug)
4. Novi Pazar, Tutin i Raška (Raški okrug)
5. Vranje, Surdulica, Bosilegrad, Bujanovac, Preševo, Vladičin Han, i Trgovište (Pčinjski okrug)
6. Kuršumlija, Blace, Prokuplje i Žitorađa (Toplički okrug)
7. Gadžin Han, Aleksinac, Doljevac, Svrlijig i Merošina (Nišavski okrug)
8. Brus (Rasinski okrug)
9. Knjaževac (Zaječarski okrug)
10. Bela Palanka i Babušnica (Pirotski okrug)

Osnovna namera za realizaciju ovog istraživanja je **da se lokalne samouprave i njihove institucije, ali i sve druge zainteresovane strane (međunarodne organizacije, organizacije civilnog društva, građani), upoznaju sa rezultatima istraživanja o zadovoljstvu građana radom lokalnih samouprava i ukupnim životnim uslovima u njihovim lokalnim zajednicama.**

¹ Za razliku od prvog istraživanja iz 2010. godine, koje je obuhvatilo 25 opština i gradova koje je pokrivaо tadašnji Program EU PROGRES, istraživanje iz 2013. i 2017. godine je uključilo još devet opština: Belu Palanku, Babušnicu, Knjaževac, Brus, Gadžin Han, Aleksinac, Doljevac, Svrlijig i Merošinu. Poređenje je vršeno za one istraživačke cikluse za koje je to bilo moguće, što je posebno naglašavano i u ovom i u izveštajima za svaku pojedinačnu opštinu.

S obzirom na to da je **Istraživanje zadovoljstva građana** sprovedeno u tri istraživačka ciklusa, njihovi rezultati omogućavaju **dragoceno praćenje trendova**, kako u odnosu građana prema svojim lokalnim samoupravama i lokalnim zajednicama u celini, tako i u odnosu na učinke gradova i opština i u odnosu na intervencije koje su dovele do tih učinaka, a koje su podstaknute programima razvoja. Osim toga, rezultati istraživanja **predstavljaju dobru polaznu osnovu za dalje unapređenje i promene u radu lokalnih samouprava**. Te promene su važne iz najmanje dva razloga. Prvi je taj što se njima stvaraju preduslovi da građani dobiju bolje i kvalitetnije usluge prilikom obavljanja svakodnevних poslova u kontaktu i komunikaciji sa lokalnim organima vlasti. Drugi razlog je strateški važan u procesu evropskih integracija, jer se na lokalnom nivou usvaja i primenjuje i do 70% pravila u procesu integracija, pa svaka promena koju lokalne vlasti sprovode utiče i na proces integracija Srbije u Evropsku uniju.

Cilj istraživanja je da se stekne uvid u to koliko su građani u ovih 34 opštine/grada zadovoljni uslugama i aktivnostima koje im pružaju lokalne vlasti uključujući, ali ne ograničavajući se na: saradnju sa građanima i njihovim organizacijama u cilju rešavanja problema, poverenje u lokalne institucije, integritet lokalnih službenika i javnih funkcionera, zadovoljstvo širokim spektrom elemenata životnog okruženja na koje gradovi i opštine mogu da utiču, odnos prema korupciji i lokalnoj bezbednosti, kao i ulozi lokalne samouprave u unapređenju lokalnog ekonomskog razvoja. Istraživanje posredno utvrđuje i **stanje u oblasti dobre uprave i dobrog upravljanja** u svim aspektima ovog važnog koncepta – odgovornosti, transparentnosti, participaciji, efikasnosti i nediskriminaciji, odnosno jednakom tretiranju svih građana od strane lokalnih institucija.

Većina pitanja iz prethodnih istraživanja zadržana je i u ovom instrumentu, da bi nalazili uporedivi sa periodom od pre sedam, odnosno od pre četiri godine. U saradnji sa Razvojnim programom Evropski PROGRES, **revidiran je upitnik u meri koja treb da omogući adekvatnu komparaciju rezultata, ali i da se dodaju nove teme**, koje su od značaja za percepцију rada lokalnih vlasti i koje su se nametnule kao rezultat vremena koje je proteklo između drugog i trećeg istraživačkog ciklusa.

Budući da se u uzorku opština/gradova u kojima je realizovano istraživanje nalaze i Bujanovac, Preševo i Medveđa sa značajnim ili većinskim udelom stanovništva albanske nacionalnosti, upitnici su prevedeni na albanski jezik i za potrebe anketiranja u ovim opštinama angažovani su anketari albanske nacionalnosti ili drugih nacionalnosti koji govore albanski jezik.

Za regionalne i lokalne koordinatorе organizovana je obuka od strane CeSID-ovog istraživačkog tima, a pripremljeno je i uputstvo/vodič, sa detaljnim informacijama o

istraživanju, uzorku, „istraživačkim koracima“ i pravilima koje je neophodno poštovati u toku realizacije istraživanja.

CeSID je za svih 34 opštine/grada koje je istraživanje obuhvatilo pripremio poseban, reprezentativni uzorak. Broj ispitanika u uzorku je varirao u zavisnosti od veličine opštine ili grada i kretao se (u proseku) između 200 i 400 ispitanika. **Ukupan uzorak je brojao 8.256 ispitanika.** Ispitanici su bili punoletne osobe, sa mestom prebivališta na teritoriji jedne od 34 opštine ili grada.

Za realizaciju istraživanja ukupno je bilo angažovano sedam regionalnih koordinatora i više od 100 saradnika na terenu.

Izveštaj koji je pred vama strukturiran je tako da su u njemu prezentovani ključni istraživački nalazi iz sva tri ciklusa istraživanja (2010, 2013 i 2017. godine) na ukupnim uzorcima, dok su pojedinačni rezultati (za svaku opštinu, odnosno grad) dostupni u odvojenim izveštajima.

3.2. Specifičnosti istraživanja i kontekst u kom je ono sprovedeno

Istraživanje zadovoljstva građana je u mnogim aspektima specifično istraživanje i zbog boljeg razumevanja rezultata u nastavku će biti prikazan kontekst i izazovi koje je važno imati u vidu prilikom interpretacije rezultata iz ovog izveštaja.

1. Demografske karakteristike regiona u kom je sprovedeno istraživanje

Teritorija koja je obuhvaćena istraživanjem ima ukupno 949.945 stanovnika, što čini 13.45% ukupnog stanovništva Srbije². Međutim, lokalne samouprave obuhvaćene istraživanjem karakteriše veliki međusobni varijabilitet u pogledu svih osnovnih demografskih karakteristika. **Prema broju stanovnika**, u regionu se nalazi opština sa najmanjim brojem stanovnika u Srbiji (Crna Trava sa 1.339 stanovnika), kao i gradovi koji imaju više od 100.000 stanovnika (Novi Pazar sa 104.674 i Leskovac sa 138.132). Broj stanovnika je demografska karakteristika od koje zavise svi drugi pokazatelji ekonomskog, društvenog i političkog razvoja svake zajednice, pa je ovo podatak koji je potrebno imati u vidu i prilikom čitanja i pojedinačnih i zbirnog izveštaja.

Gradovi i opštine obuhvaćeni istraživanjem imaju veoma različit **stepen prirodnog priraštaja**. U ovom regionu se nalaze opštine koje imaju najveći i najniži prirodni priraštaj na nivou cele Srbije, što je podatak od kog u velikoj meri zavise potrebe lokalne zajednice. Tako, većina opština obuhvaćenih istraživanjem, čak njih 30, ima negativan prirodni priraštaj, sa izuzetno niskih -39.3 promila u Crnoj Travi, -27.5 u Gadžinom Hanu i -20.3 u Babušnici. Istovremeno, u četiri opštine koje su obuhvaćene istraživanjem, a imaju pozitivnu stopu prirodnog priraštaja (Novi Pazar, Sjenica, Tutin i Preševo) se nalazi i ona koja imaju najveću stopu prirodnog priraštaja u celoj Republici - Tutin sa +7.9 promila.

Prosečna starost stanovnika u regionu koji je obuhvaćen istraživanjem iznosi 43 godine. Međutim, i u ovom pogledu postoje velike razlike između lokalnih samouprava – na primer, dok je prosečna starost stanovnika u Crnoj Travi čak 55 godina, u svega nekoliko desetina kilometara udaljenom Preševu prosečan stanovnik ima 22 godine manje, odnosno 33 godine. Ovi podaci se reflektuju i na različite udele starosnih kontingenata populacije (na primer, veći broj dece do 15 godina i mlađih od 15 do 30 godina u pojedinim opštinama), od čega u velikoj meri zavise prioriteti i potrebe opština.

Jedna broj lokalnih samouprava obuhvaćenih istraživanjem su **multinacionalne**, pa se u uzorku, osim Srba kao najbrojnije etničke grupe, nalaze još i (u velikim procentima)

² Republički zavod za statistiku – vitalna statistika, procena broja stanovnika za 2016. godinu, dostupno na <http://devinfo.stat.gov.rs/Otpstine/libraries/aspx/Home.aspx>

pripadnici bošnjačke/muslimanske, albanske, romske i bugarske nacionalne zajednice (u Preševu i Bujanovcu većinu ispitanika čine Albanci; u Novom Pazaru i Tutinu - Bošnjaci/muslimani, a u Bosilegradu - Bugari). Ovi podaci mogu govoriti o specifičnim problemima i potrebama ovih gradova i opština koji se ne mogu ignorisati.

Svi ovi podaci izuzetni utiču kako na ekonomske performanse opština, tako i na potrebe i izazove pred kojima se nalazi svaka pojedinačna lokalna samouprava obuhvaćena istraživanjem.

2. Socioekonomski karakteristike regiona u kom je sprovedeno istraživanje

Za razliku od demografskih karakteristika, socioekonomski odlike pokazuju veću ujednačenost i sličnost između lokalnih samouprava obuhvaćenih istraživanje.

Prema poslednjoj Uredbi o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu ("Sl. glasnik RS", br. 104/2014), koja klasificuje opštine i gradove na pet grupa u odnosu na republički prosek bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika, većina njih se nalazi u grupi devastiranih opština, čak 17 njih (grupa 5). Pogledajmo detaljnije ovu klasifikaciju:

1. U regionu u kom je sprovedeno istraživanje ne postoji nijedna opština niti grad koji su na nivou ili iznad republičkog proseka bruto proizvoda po glavi stanovnika (grupa 1);
2. Stepen razvijenosti u rasponu od 80% do 100% republičkog proseka (grupa 2) ima jedino **Grad Vranje**;
3. U grupi 3 (stepen razvijenosti u rasponu od 60% do 80% republičkog proseka, odnosno nedovoljno razvijene opštine) nalazi se ukupno 4 lokalne samouprave: **Ivanjica, Novi Pazar, Leskovac i Prokuplje**;
4. Izrazito nedovoljno razvijene jedinice lokalne samouprave, čiji je stepen razvijenosti ispod 60% republičkog proseka, su 12 opština obuhvaćenih istraživanjem: **Aleksinac, Blace, Brus, Vlasotince, Gadžin Han, Doljevac, Knjaževac, Nova Varoš, Priboj, Rekovac, Sjenica, Crna Trava**;
5. U devastirana područja (manje od 50% republičkog proseka) spada čak 17 opština u regionu: **Babušnica, Bela Palanka, Bojnik, Bosilegrad, Bujanovac, Vladičin Han, Žitorađa, Kuršumlija, Lebane, Medveđa, Merošina, Preševo, Prijepolje, Svrljig, Surdulica, Trgovište, Tutin**.

Registrani broj nezaposlenih³ u regionu obuhvaćenom istraživanje iznosi 16.9% - drugim rečima, na 1000 stanovnika, 169 njih je nezaposленo. Međutim, postoje ne male razlike i u pogledu ovog statističkog pokazatelja među opštinama, jer je taj broj u Gradu Vranju, na primer, 10%, dok je u Tutinu više od 25%. Na nivou cele Srbije, ovaj procenat je 9.6%, što znači da su sve opštine i gradovi u regionu lošije kotirane od republičkog proseka u pogledu ovog indikatora.

Prosečna plata bez poreza i doprinosa u celom regionu obuhvaćenom istraživanjem iznosi 30.742 dinara, što je za oko 33% manje od prosečne plate na nivou Republike (gde je prosečna plata 46.097 dinara⁴). U pogledu ovog pokazatelja najveće razlike u regionu postoje između Medveđe (43.864 dinara) i Trgovišta (svega 27.657 dinara). Inače, od svih 34 lokalnih samouprava obuhvaćenih istraživanjem, jedino se opština Medveđa nalazi iznad republičkog proseka, dok je 33 njih ispod tog proseka.

Prosečna stopa siromaštva u regionu iznosi 47%, što je znatno više od republičkog proseka koji iznosi 25.7%⁵. Drugim rečima, sve opštine i gradovi u ovom regionu imaju procenu stope siromaštva veću od proseka - figurativno rečeno, najbolje rezultate pokazuju Grad Vranje sa „svega“ 31% i Knjaževac sa 33% stope siromaštva. To, međutim, nije sve – u ovom regionu se nalaze neke od opština kod kojih je utvrđena najviša stopa siromaštva u celoj Srbiji – naprimer, Tutin, Bojnik i Preševo imaju stopu siromaštva veću od 60%.

Po svim socioekonomskim parametrima razvoja, region od 34 lokalne samouprave u kom je sprovedeno istraživanje ima odlike nerazvijenog regiona, sa niskim životnim standardom, relativno visokom nezaposlenošću i raširenom siromaštvo i u tom pogledu razlike koje postoje između opština i gradova nisu značajne. Drugim rečima, sve one dele sličan kontekst koji je važan i za tumačenje rezultata istraživanja naročito onih delova koji se odnose na procenu ekonomske situacije i životnog standarda.

3. Politički kontekst u kom je sprovedeno treće Istraživanje zadovoljstva građana

U periodu između drugog i trećeg istraživačkog ciklusa u svim lokalnim samoupravama obuhvaćenih istraživanjem održani su lokalni izbori, odnosno izbori za lokalne Skupštine – u 33 lokalne samouprave održani su redovni lokalni izbori

³ Nacionalna služba za zapošljavanje i Republički zavod za statistiku – vitalna statistika, procene za 2016. godinu, <http://devinfo.stat.gov.rs/Opštine/libraries/aspx/Home.aspx>

⁴ Republički zavod za statistiku – Statistika zaposlenosti i zarada, podaci za 2016. godinu, <http://devinfo.stat.gov.rs/Opštine/libraries/aspx/Home.aspx>

⁵ Za detaljnije podatke i metodologiju računanja ovog pokazatelja videti u: *Mapa siromaštva u Srbiji, metod i ključni nalazi*, Republički zavod za statistiku i Svetska banka, 2016, dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/category/dokumenta?search-type=dokumenta&s=mapa>

24. aprila 2016. godine, dok su vanredni lokalni izbori u Medveđi održani nešto ranije, 13. septembra 2015. godine. Izbori su doneli određene promene u strukturi lokalnih vlasti, a nije bez značaja ni činjenica da su izbori 2016. godine održani zajedno sa parlamentarnim i predsedničkim izborima. Ove promene su uticale na percepciju javnog mnjenja o pojedinim pitanjima, posebno kada je reč o oceni političke situacije ili poverenju u predsednika opštine/gradonačelnika, odnosno opštinske/gradske institucije, pa i ovu činjenicu treba uzeti u obzir prilikom čitanja i tumačenja istraživačkih rezultata.

4. Istraživački izazovi i specifičnosti

Opštine i gradovi u kojima je rađeno istraživanje (najvećim delom) pripadaju onome što se kulturološki naziva područje sa izraženom tradicionalnom političkom kulturom (sa elementima patrijarhalne kulture), koja, između ostalog, uključuje i to da je muškarac ključna figura u domaćinstvu. To utiče, na primer, na tzv. porodično glasanje na izborima ili priklanjanje ostalih članova domaćinstva mišljenju „domaćina“ odnosno „glave“ kuće. Stoga je veći broj muškaraca koji su popunjavali našu anketu (**56% muškaraca, odnosno 44% žena u ukupnom uzorku**) i to ne treba da čudi, jer se većina istraživača javnog mnjenja u ovim područjima suočava sa tim problemom. Međutim, ova činjenica ne utiče drastično na distribuciju niti na kvalitet odgovora, jer se, kao što je istaknuto, radi o „zajedničkom stavu“ i teško da bi i veći procenat žena u uzorku bitno uticao na promenu stavova i percepcije.

Činjenica da je istraživanje realizovano u 34 opštine/grada, u deset okruga, na uzorku većem od 8.000 ispitanika svedoči da se radi o veoma zahtevnom istraživanju metodom „lice u lice“ (face to face). Tome treba dodati da u manjim opštinama i do 70% uzorka čine ruralna područja i to udaljena, brdsko-planinska mesta. Čak i u većim opštinama ili gradovima, ruralna mesta čine i do 40% ukupnog uzorka, što je izuzatan izazov za istraživače, koji je i ovom prilikom uspešno prevaziđen.

Ovogodišnje istraživanje je sprovedeno nakon četvorogodišnje pauze od poslednjeg istraživanja i čak sedam godina od prvog iz 2010. godine. Bio je značajan izazov revidirati instrument za prikupljanje podataka (upitnik) tako da on zadrži većinu poređenja sa istraživanjima iz 2010. i 2013. godine, uz istovremeno dodavanje novih pitanja, sa ciljem da se uvaže promene koje su nastale između dva, odnosno između tri kruga istraživanja.

3.3. O realizatorima istraživanja - Program Evropski PROGRES i CESID

Evropski PROGRES⁶ predstavlja najveći razvojni program u Republici Srbiji koji se usredsređuje na određeno područje, a ima za cilj da podrži održivi razvoj 34 lokalne samouprave na jugu, jugoistoku i jugozapadu zemlje. Sredstva za realizaciju Programa obezbeđuju dva donatora – Evropska unija i vlada Švajcarske – zajedno sa Vladom Republike Srbije.

Korisnicima se u okviru Evropskog PROGRES-a pruža finansijska, tehnička i savetodavna podrška. Program sprovode Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge (UNOPS) i Sektor za ugovaranje i finansiranje programa iz sredstava Evropske unije (CFCU) pri Ministarstvu finansija RS.

Evropski PROGRES se usredsređuje na ostvarenje četiri ključna rezultata: 1) Jačanje lokalne uprave; 2) Unapređenje lokalne privrede; 3) Socijalnu inkluziju i 4) Podizanje svesti o značaju evropskih integracija

Program se oslanja na dobru praksu i rezultate svog prethodnika, **Programa EU PROGRES⁷**.

CeSID⁸ predstavlja jednu od vodećih istraživačkih agencija u Srbiji. Kompanija ima razvijenu mrežu regionalnih i lokalnih kancelarija, koju čini 500 obučenih anketara i terenskih koordinatora.

Kompanija u svom radu kombinuje „*think tank*“ i terensku komponentu. Prvu komponentu čine neki od najuticajnijih domaćih stručnjaka iz različitih oblasti: sociolozi, politikolozi, pravnici, statističari, programeri i eksperti za medije. Putem mreže svojih saradnika i konsultanata, CeSID je u mogućnosti da sprovodi istraživanja iz različitih oblasti: politikološka i sociološka istraživanja, institucionalne analize, B2B istraživanja, tržišna istraživanja, istraživanja u oblasti energetike, održivog razvoja i medija. CeSID-ova terenska mreža obuhvata 5 regionalnih kancelarija, 12 lokalnih centara i koordinacione timove u svih 165 opština/gradova u Srbiji. Do sada je CeSID realizovao veliki broj istraživanja, koristeći različite istraživačke tehnike: kvantitativna i kvalitativna istraživanja, institucionalne analize, analize sadržaja, monitoring i evaluacija različitih projekata ili aktivnosti.

⁶ Za više informacija o Programu Evropski PROGRES posetite web adresu <http://www.europeanprogres.org>

⁷ Za više informacija o programu EU Progres posetite web adresu <http://www.euprogres.org/>

⁸ Za više informacija o CESID-u posetite web adresu <http://www.cesid.rs>

4. Ključni istraživački nalazi

Zadovoljstvo građana u velikoj meri zavisi od pravovremenog i tačnog informisanja i obaveštenosti o stanju i situaciji u lokalnoj zajednici, a proces obaveštavanja građana zahteva stalne napore lokalnih samouprava i vrlo je reverzibilan. Od 2010. godine do danas broj onih koji tvrde da su informisani onoliko koliko je to potrebno je gotovo identičan i kreće se od 35% do 37%. Slična situacija je i sa brojem onih koji smatraju da su dobro informisani, jer taj broj nije prešao 9%.

Ohrabruje podatak da postoji konstantan trend porasta broja građana koji smatraju da lokalne vlasti vode računa o građanima i da pružaju usluge adekvatne njihovim potrebama. Taj broj je 2010. godine iznosio 22%, 2013. godine 26%, dok je sada čak 37%.

Pozitivan istraživački rezultat je i to što je došlo do rasta optimizma kada je u pitanju ocena političke situacije. Građani su 2010. godine bili najkritičniji u proceni političke situacije u odnosu na naredna dva istraživanja. U narednom istraživanju iz 2013. godine došlo je do porasta u prosečnoj oceni, da bi ona u ovogodišnjem istraživanju bila utvrđena na najvišem nivou do sada.

Za bolju ocenu političke situacije na lokalnom nivou svakako je zasluzna i nešto bolja percepcija građana po pitanju rada opštinskog rukovodstva. Građani koji su obuhvaćeni istraživanjem sada bolje ocenjuju rad svojih lokalnih predstavnika i službenika nego što su to činili pre četiri godine. Brojčano posmatrano, te promene nisu drastične, ali su svakako deo opšteg trenda u pozitivnijim ocenama lokalnih institucija koji se može uočiti na osnovu ovog, ali i drugih pitanja iz istraživanja.

Pozitivan trend je utvrđen i u pogledu poverenja građana u lokalne institucije, što je važan pokazatelj ne samo rada i učinka institucija, već i legitimitea kao osnovne odlike vlasti i svake javne institucije. Do 2013. godine jedino je predsednik opštine/gradonačelnik imao nešto više od 20% poverenja – sada su tu cifru uspele da „osvoje“ i sve druge institucije i to u rasponu od 20% u slučaju opštinskog/gradskog veća, pa do 27% u slučaju predsednika opštine/gradonačelnika.

U istraživanju iz 2017. godine primećuje se trend pada broja građana u neposrednom učešću u vlasti na lokalnom nivou i to po svim formama koje su testirane u upitniku – dok su se brojke kretale od 8% do 13% u zavisnosti od modaliteta, one su sada od 4% do maksimalnih 8.

Sudeći prema odgovorima ispitanika, **došlo je do ubrzanja obavljanja poslova, odnosno ispunjavanja zahteva građana pred organima lokalne uprave.** I dok je

2010. i 2013. godine broj onih koji su smatrali da se poslovi u opštini brzo mogu obaviti 27% i 22%, u ovom istraživanju taj broj je 35%.

Jedan od najboljih rezultata ovogodišnjeg istraživanja zadovoljstva građana odnosi se na procenu načina na koji je organizovano obaveštavanje građana u lokalnim samoupravama. I dok je pre sedam, odnosno pre četiri godine, broj onih koji su tvrdili da je obaveštavanje građana dobro organizovano bio najviše 9%, sada je taj broj višestruko veći – čak 47%.

U “konkurenциji” različitih prepreka i smetnji za ostvarivanje prava, **građani u najvećoj meri izdvajaju nedostatak informacija (i to u identičnom broju u oba istraživanja u kojima je ovo pitanje postavljeno – 34%)**, a potom složenost procedura (ponovo isti broj ispitanika navodi ovaj problem 27%). Na trećem mestu se nalazi problem koji je nazvan dugo trajanje postupka (oko 20%), dok građani najmanje problema imaju sa neljubaznošću i neprofesionalnim odnosom službenika i sa neizvesnim rokovima za ostvarivanje zahteva.

Iako se u prethodne četiri godine smanjio broj onih koji tvrde da su imali razloga da se žale na rad nekog službenika (sa 25% na 21%), taj broj je i dalje relativno visok, odnosno govori o tome da čak svaki peti korisnik usluga neke službe smatra da je imao razlog da se žali. Iako je 21% građana imalo razloga da uputi žalbu na rad opštinskih službenika, svega 5% je to zaista i uradilo, što je identičan nalaz kao i pre četiri godine.

Može se zaključiti da je u prethodne četiri, odnosno sedam godina, došlo do **neznatnog pada percepcije korupcije na lokalnom nivou**. Ovaj zaključak se može izvesti na osnovu konstantnog povećanja broja odgovora da je mali broj službenika korumpiran (od 11% do 18%) ili da to nije nijedan od njih (od 4% do 7%). Tema korupcije je u ovom istraživanju proširena postavljanjem pitanja o onome što ona najčešće i podrazumeva, a to je davanje i primanje mita. Ona je u regionu utvrđena na relativno niskom statističkom, ali na visokom praktičnom nivou od 2% ispitanika koji tvrde da su dali dodatni novac za neku uslugu. Podjednako zabrinjava podatak prema kom je čak 4% građana bilo suočeno sa direknim ili indirektnim traženjem mita od strane službenika.

Poljoprivreda se i dalje percipira kao privredna grana koja treba da bude osnov budućeg ekonomskog razvoja (44%). Na drugom mestu, sa blagim padom u ukupnoj distribuciji, nalazi se laka industrija (21%), dok se sve ostale oblasti nalaze gotovo na istim pozicijama, odnosno istim mestima na kojima su se nalazile i u ranijim istraživanjima. Potvrda da je poljoprivreda, prema stavu građana, budućnost za većinu lokalnih samouprava uključenih u istraživanje, može se naći i u činjenici da **skoro trećina građana (31%) smatra da opštinske resurse treba usmeriti ka pomoći poljoprivrednicima**, što je rezultat kao i u prehodnim istraživanjima.

Jedna od tema sva tri ciklusa istraživanja je i procena građana o tome kakvo je mesto i uloga lokalne samouprave u procesu razvoja lokalne privrede. U pogledu ovog pitanja došlo je do značajnog napretka u javnom mnenju, jer je **prosečna ocena ukupnog stanja privrede znatno veća nego pre četiri ili pre sedam godina**. Promene se mogu uočiti za sva tri testirana nivoa, lokalni, regionalni i nacionalni.

Osim procene trenutne ekonomske situacije, od ispitanika je traženo i da se odrede prema tome koliko je, prema njihovom mišljenu, lokalna samouprava spremna da podrži razvoj privatnog preduzetništva. **U sva četiri polja mogućih intervencija došlo je do porasta procenta za odgovor "čini onoliko koliko može" i to od 11% do 14%**. Građani postaju svesniji ograničenja koja se nalaze pred gradovima i opštinama kada je u pitanju njihov podsticaj privredi i čini se da imaju više razumevanja za to što nivo ulaganja i obim podsticaja nije onoliki koliko bi svi želeli.

Jedno od važnih pitanja u istraživanjima zadovoljstva građana odnosi se na utvrđivanje konkretnog zadovoljstva različitim elementima životnog okruženja. Pre četiri godine čak 60% ispitanika je tvrdilo da nisu zadovoljni životom u svojim opštinama/gradovima, dok je bilo svega 15% onih koji su zadovoljni. Iako je i sada broj nezadovoljnih veći od broja zadovoljnih, ova razlika se smanjila, **pa je 44% ispitanika izjavilo da je nezadovoljno, dok je 23% zadovoljnih**. Ukoliko pogledamo pojedinačne elemente, možemo zaključiti da je stanje ili nešto bolje nego pre određenog vremena ili da je to stanje slično kao ranije. U veoma malom broju elementa je došlo do pada procene kvaliteta, a i tamo gde se to desilo, razlike su veoma male. Građani su i dalje najnezadovoljniji stanjem komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, daljinsko grejanje) – 52% i stanjem u saobraćaju - 51%. Sa druge strane, zadovoljstvo je i dalje najveće solidarnošću građana, komšija i spremnost da pomognu kada je to potrebno – 56%, kvalitetom obrazovnog sistema (53%) i bezbednošću, odnosno sigurnošću (48%).

Kada je reč o proceni bezbednosti u mestima u kojima ispitanici žive, primećuje se trend pogoršanja situacije u ovoj oblasti. Dok je broj onih koji se osećaju potpuno bezbedno pre sedam godina bio čak 46%, pa je potom opao na 28%, danas je 24%. S druge strane, raste broj onih koji se osećaju uglavnom ili potpuno nebezbedno – sa 15%, preko 19% pa do 23%. Konstantno se povećava broj onih koji se nebezbedno osećaju zbog stanja lokalne infrastrukture (na primer, neosvetljene ulice, nebezbedne saobraćajnice i slično) – taj broj je od 23% dostigao 36% u ovom istraživanju. Sa druge strane, opada broj onih koji se nebezbedno osećaju zbog kriminla ili narkomanije. Na kraju, strah od loših međuljudskih i međunacionalnih odnosa, kao i strah od pasa latalica, beleže konstante rezultate, bez gotovo ikakvih značajnijih promena.

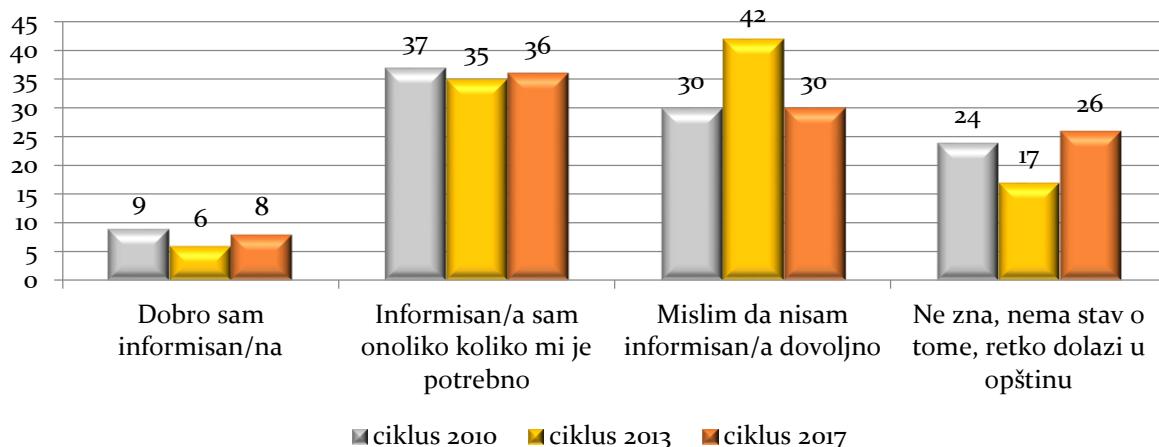
Od prvog istraživanja iz 2010. godine, **primetan je blagi napredak po pitanju percepcije životnog standarda**; ova promena se može registrovati na oba pola

korišćene skale – tako, raste broj onih koji tvrde da žive dobro (od 4% do 10%), kao i broj onih koji smatraju da žive “srednje” (od 22% do 25%). Sa druge strane, primećuje se pad broja onih koji su izabrali odgovor “teško podnošljivo” (sa 33% na 28%) i “nepodnošljivo” (sa 17% na 6%). Osim toga što je smanjen procenat građana koji tvrde da žive nepodnošljivo i gore nego pre, **smanjio se i broj građana koji smatraju da se u njihovoj opštini živi lošije nego u ostalim opštinama i gradovima u Srbiji –**

5. Opšti odnos građana prema opštini i opštinskim institucijama

Odgovori na pitanje o stepenu i nivou informisanosti građana u opštinama u kojima je sprovedeno istraživanje pokazuju da napori da što više građana bude informisano i da kvalitet informisanosti bude zadovoljavajući nije jednom i zauvek završen proces. Drugim rečima, **proces obaveštavanja građana zahteva stalne i nove napore svih lokalnih samouprava i vrlo je reverzibilan**. Od 2010. godine do danas broj onih koji tvrde da su informisani onoliko koliko je to potrebno je gotovo identičan i kreće se od 35% do 37%. Slična situacija je i sa brojem onih koji smatraju da su dobro informisani, jer taj broj nije prešao 9% – *Grafikon 1.* Napori koji se ulažu daju rezultate, što se može videti iz promena u broju odgovora onih koji tvrde da nisu dovoljno informisani – taj broj varira i sada je na nivou na kom je bio 2010. godine, odnosno na 30%.

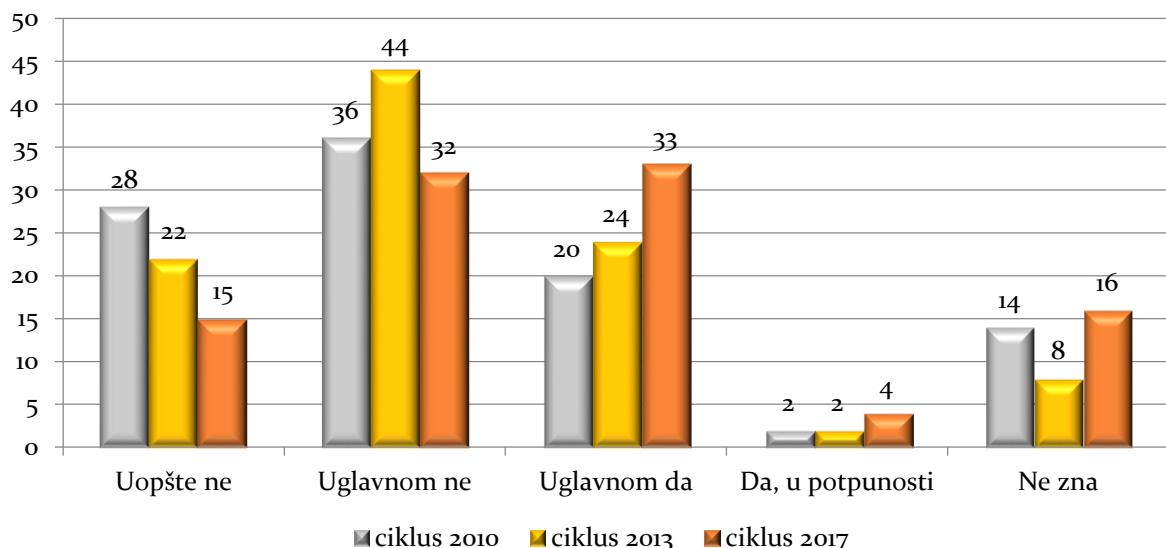
Grafikon 1. Da li smatrate da ste dovoljno informisani o radu Vaše opštine?

Najbolji nivo informisanja o radu opštine zabeležen je u Sjenici (30% onih koji tvrde da su dobro informisani), potom u Blacu (23%) i Surđulici (19%). Sa druge strane, najveći broj onih koji tvrde da nisu dobro obavešteni je u Crnoj Travi (65%), Vlasotincu i Bojniku (po 57%).

Ohrabruje podatak da **postoji konstantan trend porasta broja građana koji smatraju da lokalne vlasti vode računa o građanima i da pružaju usluge adekvatne njihovim potrebama**. Taj broj je 2010. godine iznosio 22%, 2013. godine 26%, dok je sada čak 37% (zbir odgovora “uglavnom” i “u potpunosti vode računa”) – *Grafikon 2.* Iako je broj onih koji smatraju suprotno i dalje veoma visok, on opada od 2010. godine (64% i 66%, da bi sada bio utvrđen na 47%). Zaključak koji se na osnovu ovoga može izvesti je da građani prepoznaju određene promene u ponašanju lokalnih vlasti koje idu u pravcu toga da vlast postoji zbog svojih građana, a ne obrnuto, ali da je neophodno stalno raditi na jačanju te svesti i stava, kako na strani predstavnika vlasti, tako i na strani samih građana.

Grafikon 2. Da li lokalna vlast vodi računa o građanima i pruža usluge adekvatne njihovim potrebama?

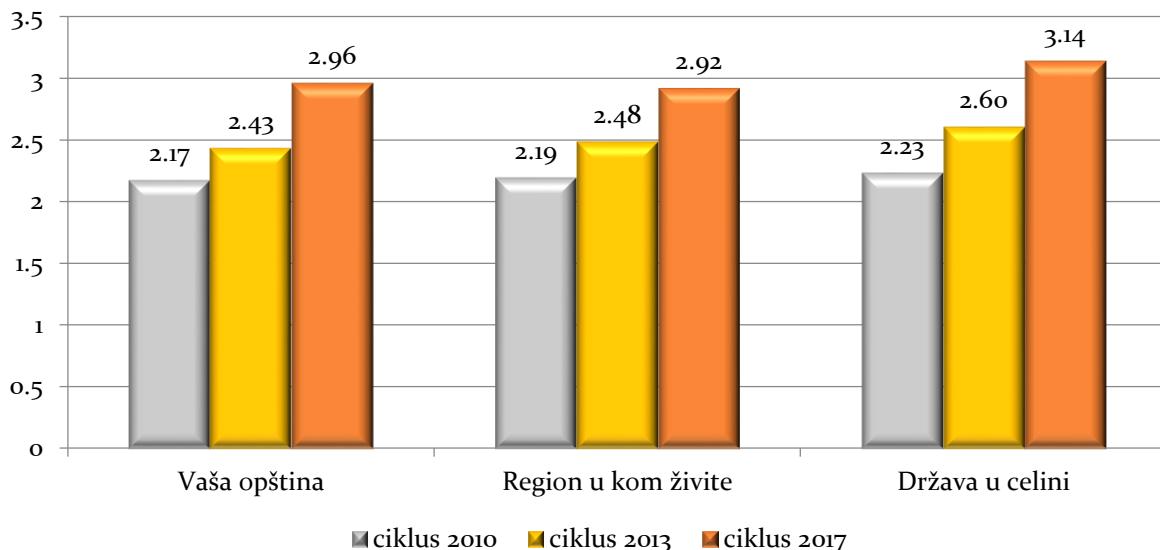

Najbolje rezultate u pogledu ovog pitanja pokazuju Grad Vranje (čak 20% onih koji tvrde da lokalna samouprava u potpunosti odgovara potrebama građana), potom Sjenica (18%) i Sviljig (16%). Sa druge strane, najveće nezadovoljstvo su iskazali građani Vlasotinca (56% onih koji smatraju da opština uopšte ne odgovara potrebama građana), potom Bojnika (54%) i Leskovca (38%).

Pozitivan istraživački rezultat jeste i to što, i pored složene političke situacije, posebno u mešovitim nacionalnim sredinama na jugu i jugozapadu Srbije, dolazi do rasta optimizma među građanima kada je u pitanju ocena političke situacije – Grafikon 3. Ovaj stav je utvrđivan tako što je od ispitanika traženo da daju svoju ocenu političke situacije na skali od 1 do 5 (na kojoj 1 indikuje lošu, a 5 dobru situaciju) i to za tri nivoa - lokalni, regionalni i nacionalni. Građani su 2010. godine bili najošttriji u svojoj proceni političke situacije, pa su ocene na sva tri nivoa bile najbliže školskoj oceni dva. U narednom istraživanju iz 2013. godine došlo je do porasta u prosečnoj oceni, da bi ona u ovogodišnjem istraživanju bila utvrđena na najvišem nivou do sada koji dostiže ocenu tri. Statistički posmatrano, nema značajnije razlike u oceni stanja u opštini i u regionu, dok je ocena političke situacije na nivou cele države najbolja i prelazi ocenu tri.

Osim trenda da se politička situacija ocenjuje kao sve bolja (što može značiti stabilnija, izvesnija, bliskija građanima i tako dalje), može se uočiti i trend da lokalni nivo vlasti više nije najlošije ocenjen od sva tri testirana nivoa, kao što je to bio slučaj pre sedam, pa i pre četiri godine. Sve ovo su svakako pozitivni nalazi koji ukazuju na to da posredno raste zadovoljstvo građana političkom situacijom u zajednicama u kojima žive.

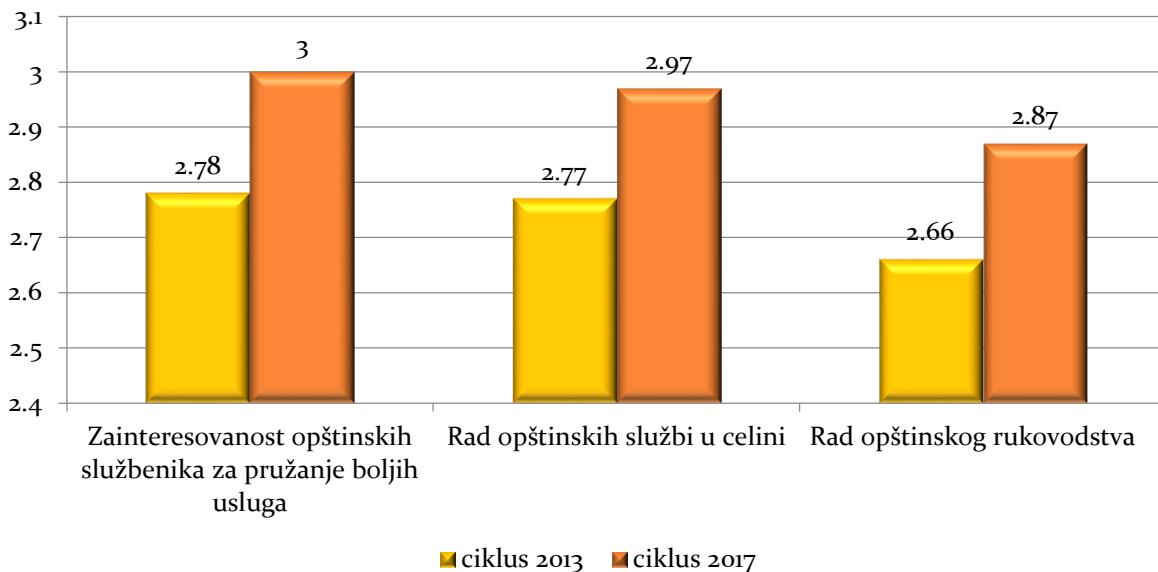
Grafikon 3. Prosečna ocena političke situacije

Za bolju ocenu političke situacije na lokalnom nivou svakako je zaslužna i nešto bolja percepcija građana po pitanju rada opštinskog rukovodstva – Grafikon 4.

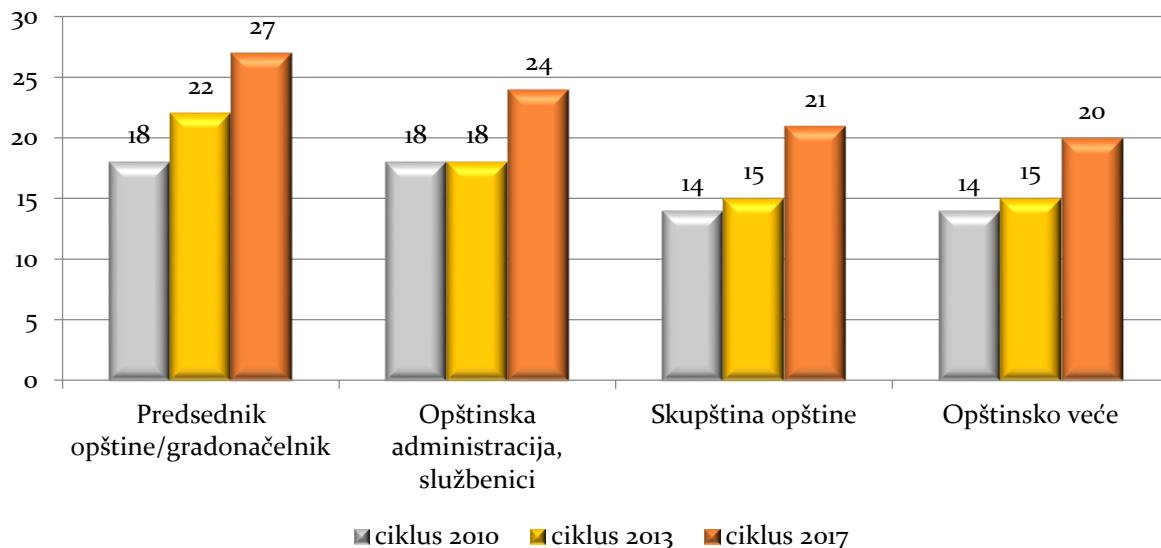
Građani koji su obuhvaćeni istraživanjem sada bolje ocenjuju rad svojih lokalnih predstavnika i službenika nego što su to činili pre četiri godine (*podsećamo da ovo pitanje nije bilo deo upitnika u 2010. godini*). Brojčano posmatrano, te promene nisu drastične, ali su svakako deo opšteg trenda u pozitivnijim ocenama lokalnih institucija koji se može uočiti na osnovu ovog, ali i drugih pitanja iz istraživanja. U ovom istraživanju najveće promene i najbolje ocene doabile su opštinske službe i administracija, što je dobar pokazatelj unapređenja njihovog rada, koji očigledno sve više odgovara potrebama građana. Naravno, i u tom pogledu su neophodne dodatne i kontinuirane aktivnosti i napor, kako bi u nekom narednom istraživanju ovaj trend bio nastavljen ili kako se ne bi vratio na nivo od ranije, što ne bi bilo dobro.

Grafikon 4. Prosečna ocena rada opštinskog rukovodstva

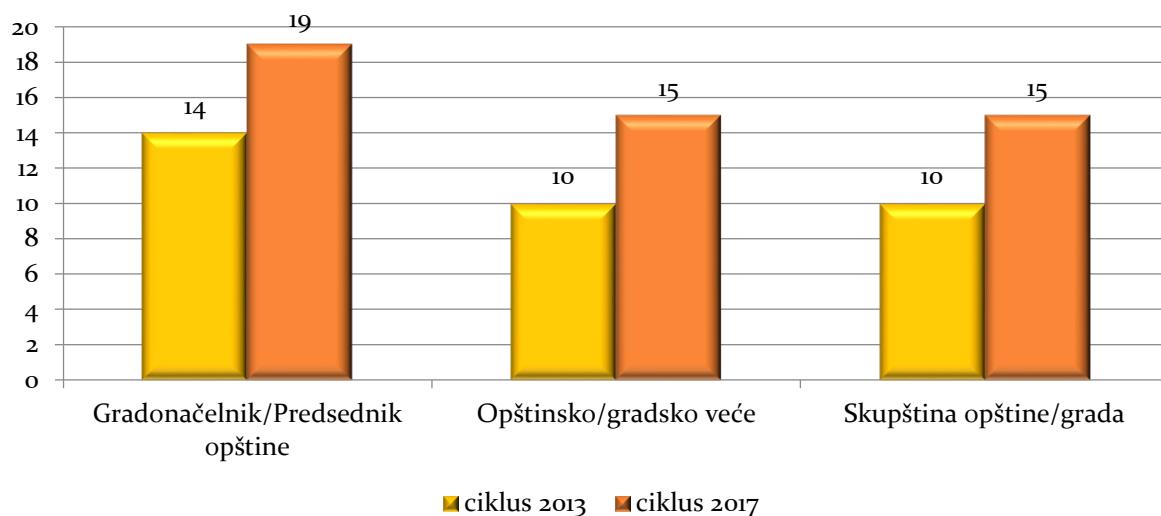
Pozitivan trend je utvrđen i u pogledu poverenja građana u lokalne institucije, što je veoma važan pokazatelj ne samo rada i učinka institucija, već i legitimitea kao osnovne odlike svake vlasti i svake javne institucije - *Grafikon 5.* Do 2013. godine jedino je predsednik opštine/gradonačelnik "uspeo" da osvoji nešto više od 20% poverenja (na primer, 22% u 2013.) – sada su tu cifru uspele da osvoje i sve druge institucije i to u rasponu od 20% u slučaju opštinskog/gradskog veća, pa do 27% u slučaju predsednika opštine/gradonačelnika. Ni ove promene nisu drastične, ali one to ni ne mogu biti, jer u Srbiji generalno postoji veoma dug trend pada poverenja u sve institucije, koji se veoma sporo menja i poboljšava. U svakom slučaju, veoma je važno da nesumnjivo postoji trend sporog, ali stabilnog rasta poverenja građana u lokalne institucije, što je još jedan od posrednih pokazatelja povećanja zadovoljstva građana životom u njihovim lokalnim zajednicama.

Grafikon 5. Poverenje u opštinske institucije

Dva su razloga zbog koji građani u pogledu poverenja uvek izdvajaju predsednika opštine/gradonačelnika u odnosu na druge lokalne institucije: a) prvi razlog je teorijski i govori o tome da se u ovom slučaju radi se o personalizovanoj funkciji koja, posebno u malim sredinama, omogućava veću prepoznatljivost i bliže odnose sa većinom građana koje ova institucija predstavlja; b) drugi razlog je empirijski i on govori o tome da građani predsednika opštine/gradonačelnika vide kao nekog ko najviše izlazi u susret željama i potrebama građana – Grafikon 6. I u pogledu ovog pitanja postoji pozitivan trend, jer je blago porastao broj onih koji smatraju da lokalne institucije “mnogo” i “veoma mnogo” izlaze u susret željama svojih građana, sa 10%-15% na 15%-19%.

Grafikon 6. Koliko organi lokalne samouprave izlaze u susret željama građana?

Na kraju ovog istraživačkog segmenta, ispitanicima je postavljeno pitanje koje se tiče aktivizma građana i njihovih mogućnosti i navika kada je u pitanju učešće u demokratskim procesima poput referenduma, javnih slušanja, javnih rasprava i određivanja samodoprinos-a.

Neposredno učešće građana u upravljanju lokalnom zajednicom, kroz donošenje odluka i kroz kontrolu rada vlasti, je uglavnom ili veoma nisko zastupljeno u svim lokalnim samoupravama koje su bile obuhvaćene istraživanjem, pa i šire od toga. Ovaj nalaz indikuje, sa jedne strane, nizak stepen participativne političke kulture i aktivizma građana, a sa druge, odsustvo spremnosti, volje i kapaciteta organa lokalnih vlasti da organizuju različite forme neposrednog učešća i da ohrabruju građane da ih koriste i u njima učestvuju.

U istraživanju iz 2017. godine primećuje se trend pada broja građana u neposrednom učešću u vlasti na lokalnom nivou i to po svim formama koje su testirane u upitniku – dok su se brojke kretale od 8% do 13% u zavisnosti od modaliteta, one su sada od 4% do maksimalnih 8.⁹

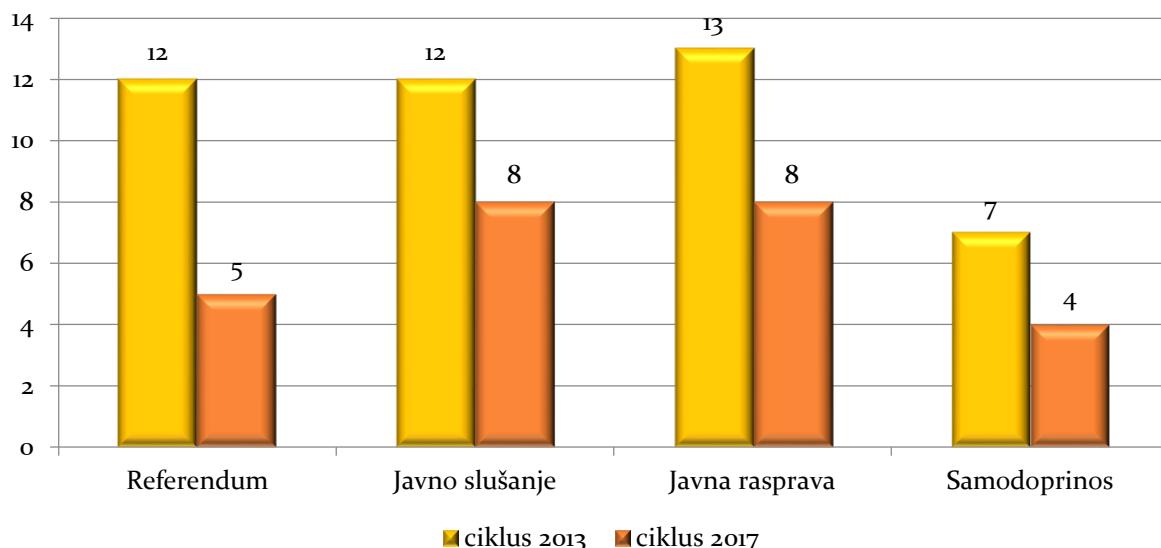
Ovakvi istraživački nalazi pokazuju dve stvari. Kada je reč o građanima, može se zaključiti da oni pokazuju relativno nizak stepen participativne političke kulture i navike da učestvuju u donošenju odluka, odnosno da na ovaj način vrše neku vrstu kontrole i korekcije rada lokalnih organa vlasti. Međutim, kada je reč o ovim oblicima neposrednog učešća koji su bili predmet testiranja u upitniku, **građani će na njima učestvovati u onoj meri u kojoj im lokalni organi vlasti omoguće i dozvole da u njima učestvuju**. Ukoliko nema referenduma, koji može da raspiše samo lokalna Skupština, neće biti ni učešća građana na njemu. Sa druge strane, građani mogu da putem građanske inicijative traže raspisivanje referenduma o nekom pitanju iz nadležnosti lokalne samouprave (što bi bio poseban nivo i kvalitet neposrednog učešća građana), ali su zakonske mogućnosti za tako nešto vrlo restriktivne (na primer, organizacija inicijative, prikupljanje i overa potpisa, broj zahtevanih potpisa građana) i pre se može reći da pre onemogućavaju nego što omogućavaju pokretanje inicijativa „odozdo“. Zbog loše zakonske regulative (koju lokalne samouprave uglavnom prepisuju u svojim statutima), nepostojanja političke kulture i kod građana i kod lokalnih političkih struktura, ne čude rezultati po kojima su ove četiri forme učešća građana retko i sve ređe prisutne. Šta se može uraditi po tom pitanju? S obzirom na ograničene mogućnosti koji građani imaju u svojim rukama, na lokalnoj samoupravi je da, koristeći

⁹ Formulacija pitanja o učešću građana u navedenim demokratskim procesima je omogućavala svakom ispitaniku da da više odgovora, tj. da nam navede svaki demokratski institut u kome je učestvovao. Ovo znači da je jedan ispitanik mogao da nam navede da je bio učesnik u sva četiri procesa: referendumu, javnom slušanju, raspravi i samodoprinosu.

pravna rešenja koja ima na raspolaganju, građanima omogućava da iskažu svoj stav i mišljenje onda kada za to imaju potrebu. Ne postoji nikakva zakonska niti druga prepreka da se, na primer, javne rasprave i javna slušanja (kao vid kontrole i provere odgovornosti predstavnika lokalnih vlasti) organizuju i za one teme koji nisu samo definisane kao obavezne, već i za druge teme od interesa za građane.

Svi ovi opšti zaključci naročito dobijaju na težini u svetu novih istraživačkih nalaza, koji kao što to pokazuje *Grafikon 7*, utvrđuju pad broja građana koji učestvuju u navednim formama neposrednog odlučivanja o stvarima koje su predmet i nadležnost njihovih lokalnih organa.

Grafikon 7. Aktivno učešće građana u radu lokalne samouprave

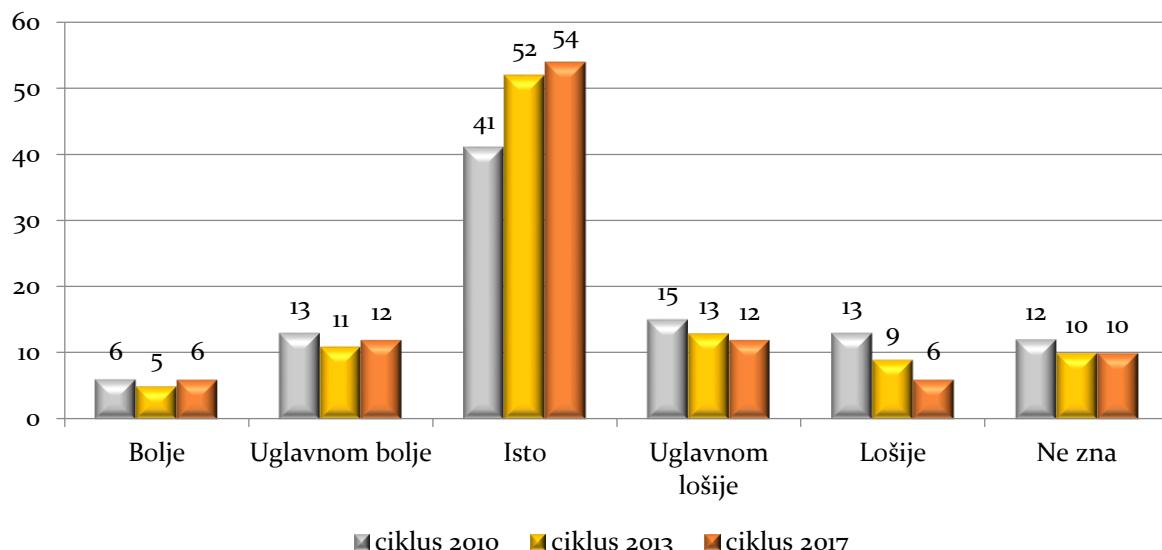

6. Kontakt građana sa opštinskim službama i zadovoljstvo njihovim funkcionisanjem

Ocena kontakta koji su građani imali sa opštinskim službama ukazuje da je kvalitet njihovog rada, u generalnom smislu reči, skoro na istom nivou na kom je bio i pre sedam, odnosno pre tri godine - *Grafikon 8*. I dalje najveći broj ispitanika smatra da opštinske/gradske službe funkcionišu isto kao i pre tri godine – 54%. Osim toga, gotovo je identičan i broj onih koji tvrde da je stanje bolje (ukupno 18%). Ipak, ohrabruje podatak da se blago smanjuje broj onih koji tvrde da službe lošije rade svoj posao nego pre tri godine – 2010. godine taj broj je bio 28%, 2013. 21%, dok je sada 18%.

Malo je verovatno da će oni koji su bili nezadovoljni posle relativno kratkog vremena biti zadovoljni – verovatno je da oni prvo odlaze u grupu onih koji tvrde da je stanje isto, da bi tek nakon nekog vremena i dodatnih napora koje lokalna samouprava bude ulagala moglo da dođe do povećanja broja onih koji tvrde da je stanje u ovoj oblasti bolje.

Grafikon 8. Da li opštinske službe funkcionišu bolje, isto ili lošije u odnosu na period od pre tri godine?

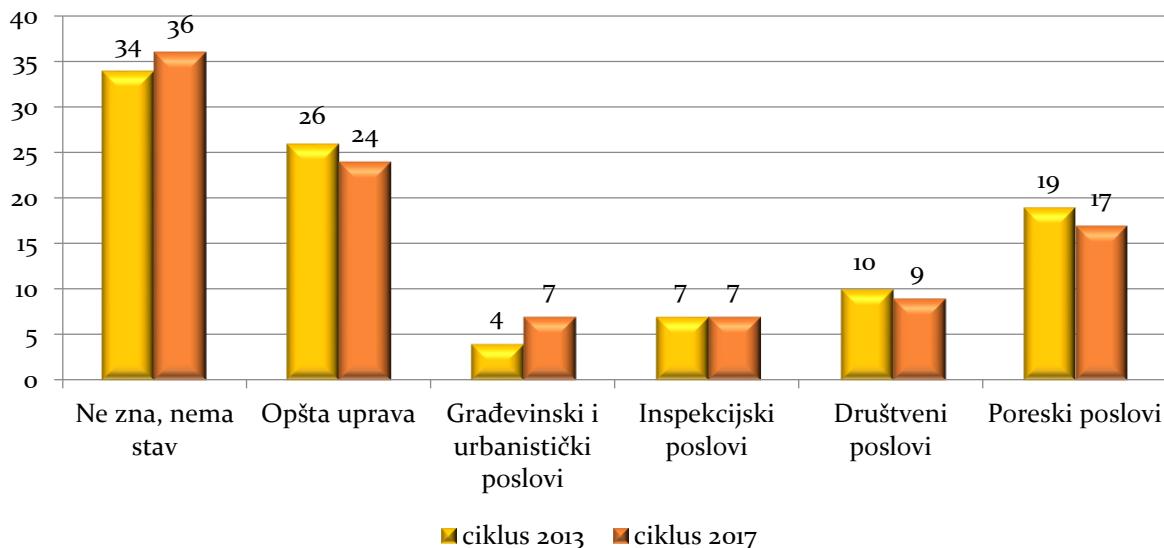

Postoje značajne razlike između opština u pogledu ovog pitanja. Tako, napredak u radu lokalnih službi u najvećoj meri prepoznaju građani Sjenice – čak 47% njih smatra da opštinske službe funkcionišu bolje (zbir odgovora “bolje” i “uglavnom bolje”). Osim Sjenice, dobre rezultate u postigli i Surdulica (36%), Vranje (35%), Preševo (29%) i Blace (26%). Na drugom polu se nalaze Merošina, u kojoj čak 42% ispitanika smatra da lokalne službe funkcionišu lošije (zbor “uglavnom lošije” i “lošije”), potom Žitorađa (38%), Prokuplje i Kuršumlija (po 30%). Broj onih koji smatraju da opštinske službe funkcionišu “isto” ubedljivo je najveći u Doljevcu, sa čak 80%.

Najveći deo građana koji posećuju opštinu/grad nije u mogućnosti da nam da procenu koja od opštinskih službi najbolje obavlja svoj posao. I ove godine nešto više od trećine građana ne zna i ne može da izdvoji službu sa kojom je uspostavila najbolju saradnju – *Grafikon 9*. Od konkretnih službi, ponovo je najbolje ocene dobila ona sa kojom građani inače najčešće stupaju u kontakt, a reč je o opštima poslovima, odnosno opštoj upravi, čiji je i karakter takav da se poslovi uglavnom obavljaju u jednom dolasku (na primer, dobijanje izvoda, ličnih uverenja i slično). Na drugom mestu se nalaze poreski poslovi, odnosno lokalna poreska administracija.

Jedna od značajnijih promena na koju je važno skrenuti pažnju prilikom analize ovih podataka, odnosi se na promenu koja se uočava kod građevinskih poslova – i dok je 2013. godine, samo 4% njih izdvojilo ovu službu kao najbolju, sada je taj broj nešto veći – 7%. Verovatno je da je elektronsko izdavanje građevinskih dozvola, kao mehanizam koji služi da se smanje rokovi, suzbije korupcija i poveća efikasnost, uticalo na ovu blagu, ali svakako pozitivnu promenu.

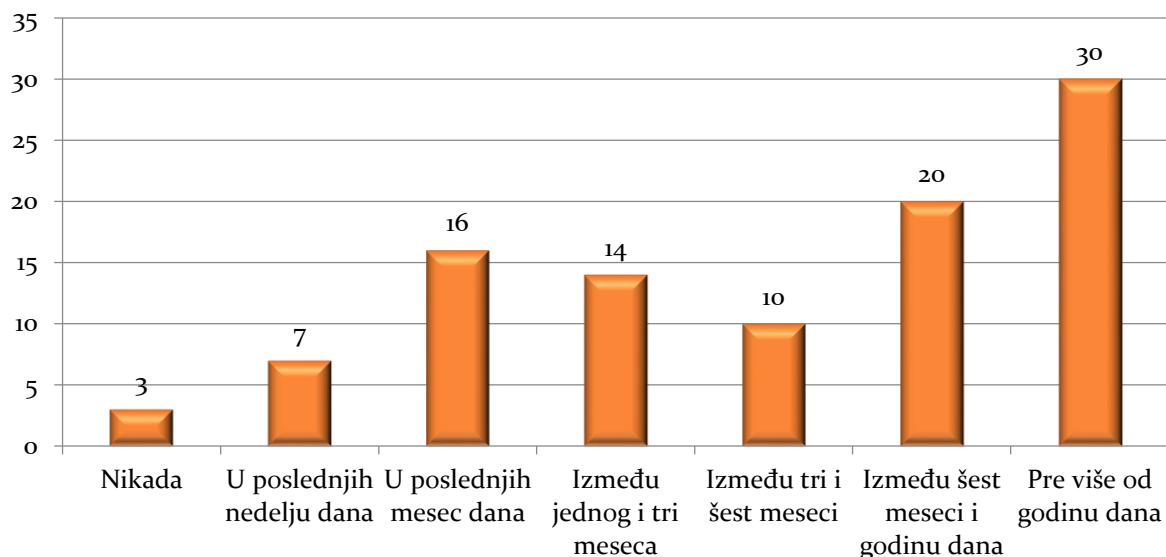
Grafikon 9. Koji od navedenih poslova u opštini najbolje funkcionišu?

U ovom istraživanju postavljeno je novo pitanje o učestalosti kontakta sa opštinskim službama, kako bi čitaocu rezultata istraživanja bila jasnija vremenska distanca i relevantnost njegovog sećanja na osnovu kojih daje ocene u ovoj oblasti.

Istraživanje pokazuje da je gotovo svaki građanin iz uzorka makar jednom imao kontakt sa nekom opštinskom/gradskom službom u svojim lokalnim samoupravama – drugim rečima, broj onih koji taj kontakt nisu imali je samo 3%. Najveći broj ispitanika je poslednji put opštinu posetio pre 6 meseci ili pre godinu dana – ukupno 50%.

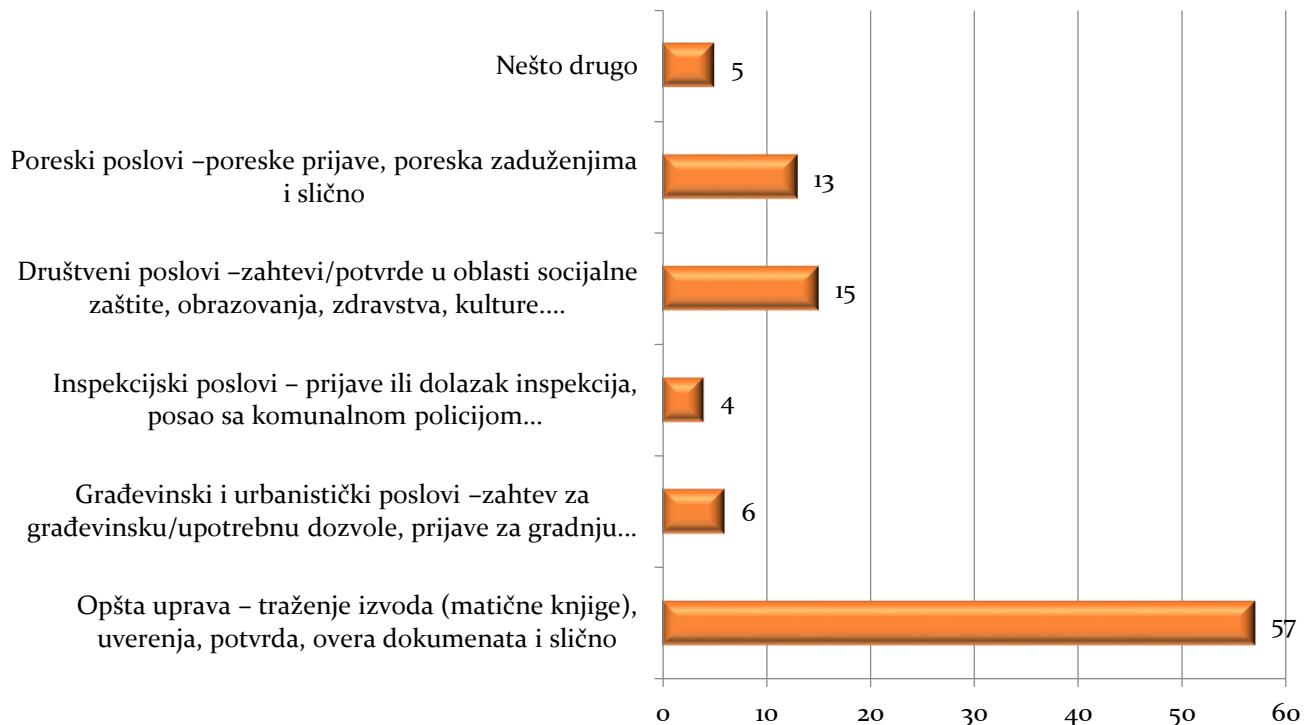
Grafikon 10. Kada ste poslednji put bili u opštini, opštinskom uslužnom centru (na nekom šalteru)?

Osim pitanja o poslednjem kontaktu, za ocene rada važno je i pitanje sa kojom službom su građani poslednji put komunicirali, jer je verovatno da će se ocene koje daju odnositi upravo na taj poslednji kontakt.

Čak 57% ispitanika je poslednji kontakt imalo sa službama opšte uprave, 15% njih sa onim što se najšire zovu društvene delatnosti, dok je 13% poslednji kontakt u opštini imalo sa lokalnom poreskom administracijom. Očekivano je da se sve ocene koje su date u ovoj tematskoj celini istraživanja odnose uglavnom na opšte poslove – izdavanje uverenja i izvoda i druge slične poslove kojima se opšta uprava bavi. U ovom svetlu treba posmatrati i ocene prikazane na grafikonu 9, odnosno podatke prema kojima je opšta uprava izdvojena kao najbolja – razlog za to je očigledno i učestalost kontakta sa ovom službom.

Grafikon 11. Koji je poslednji povod Vašeg dolaska u opštinu/grad ili korišćenja portala eUprave na sajtu Vaše opštine/grada (sa kojom službom ste kontaktirali)?

Sudeći prema odgovorima ispitanika, **u regionu koji je obuhvaćen istraživanjem je došlo do određenog ubrzanja obavljanja poslova, odnosno ispunjavanja zahteva građana pred organima lokalne uprave.** I dok je 2010. i 2013. godine broj onih koji su smatrali da se poslovi u opštini brzo mogu obaviti 27% i 22%, u ovom istraživanju taj broj je 35% - *Grafikon 12.* Ipak, postoji još dosta prostora da se ova oblast i dalje unapređuje, jer se nije promenio broj onih koji smatraju da se dosta gubi vreme, odnosno da je čekanje na obavljanje poslova neopravданo dugo (rezultati za ovaj odgovor beleže minimalne i zanemarljive promene, u rasponu od 19% do 22%). U ovom, kao i u ranijim istraživanjima, najveći broj ispitanika bira odgovor da brzina obavljanja poslova nije uvek najbolja, ali da je prihvatljiva.

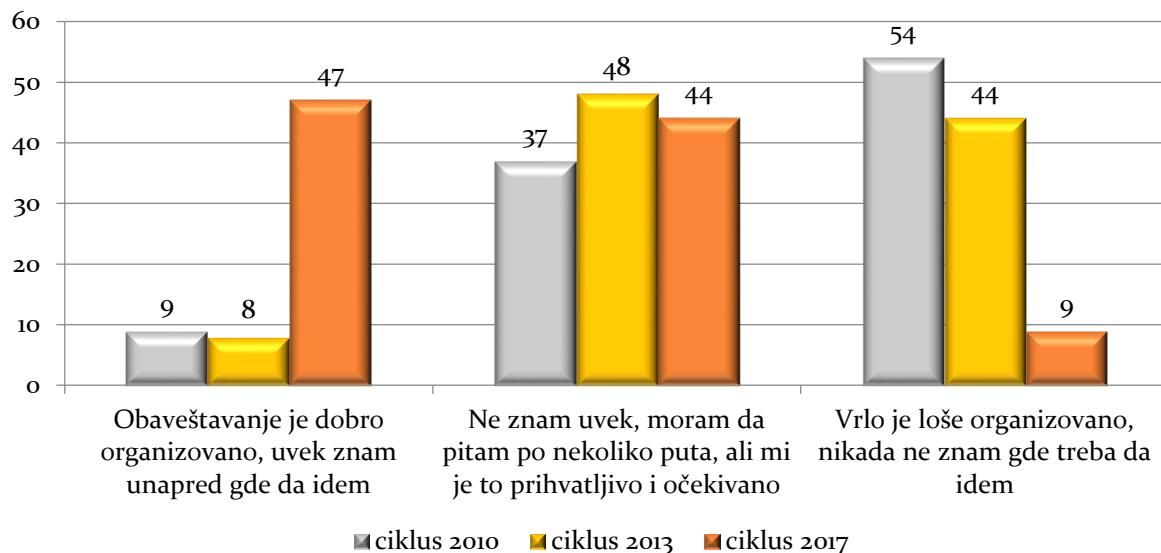
Grafikon 12. Koliko brzo možete u opštini da obavite nešto kada odete?

U istraživanju su utvrđene i značajne razlike između opština kada je reč o ovom pitanju. Tako, sudeći prema odgovorima ispitanika, ubedljivo najbolji rezultat u pogledu zadovoljstva brzom obavljanja poslova zabeležen je u Vladičinom Hanu (79% ispitanika je izabralo odgovor "poslovi mogu brzo da se obave"), poto u Tutinu (53%) i Blacu (52%). Situacija nije tako dobra u Doljevcu, gde 40% ispitanika smatra da se u njihovoј opštini dosta čeka i gubi mnogo vremena, kao ni u Merošini, gde je taj broj 30% ili Aleksincu, gde to smatra 25% ispitanika.

Jedan od najboljih rezultata ovogodišnjeg istraživanja zadovoljstva građana odnosi se na procenu načina na koji je organizovano obaveštavanje građana u lokalnim samoupravama. I dok je pre sedam, odnosno pre četiri godine, broj onih koji su tvrdili da je obaveštavanje građana dobro organizovano bio najviše 9%, sada je taj broj višestruko veći – čak 47%. Sa druge strane, proporcionalan tome je pad broja onih kojo smatraju da je obaveštavanje loše organizovano, sa 54%, odnosno 44% na svega 9%. Ovako velike razlike u podacima se ne mogu objasniti samo promenom percepcije, već objektivnim i realnim promenama do kojih je došlo u ovoj oblasti, odnosno aktivnostima koje su opštine i gradovi sprovodile na unapređenju informisanja građana. Ovo su veoma dobri podaci koji pred lokalne samouprave ujedno postavljaju i dodatna očekivanja da ovakve rezultate opravdaju, zadrže na istom nivou i dalje unaprede.

Grafikon 13. Da li je u opštini dobro organizovano obaveštavanje?

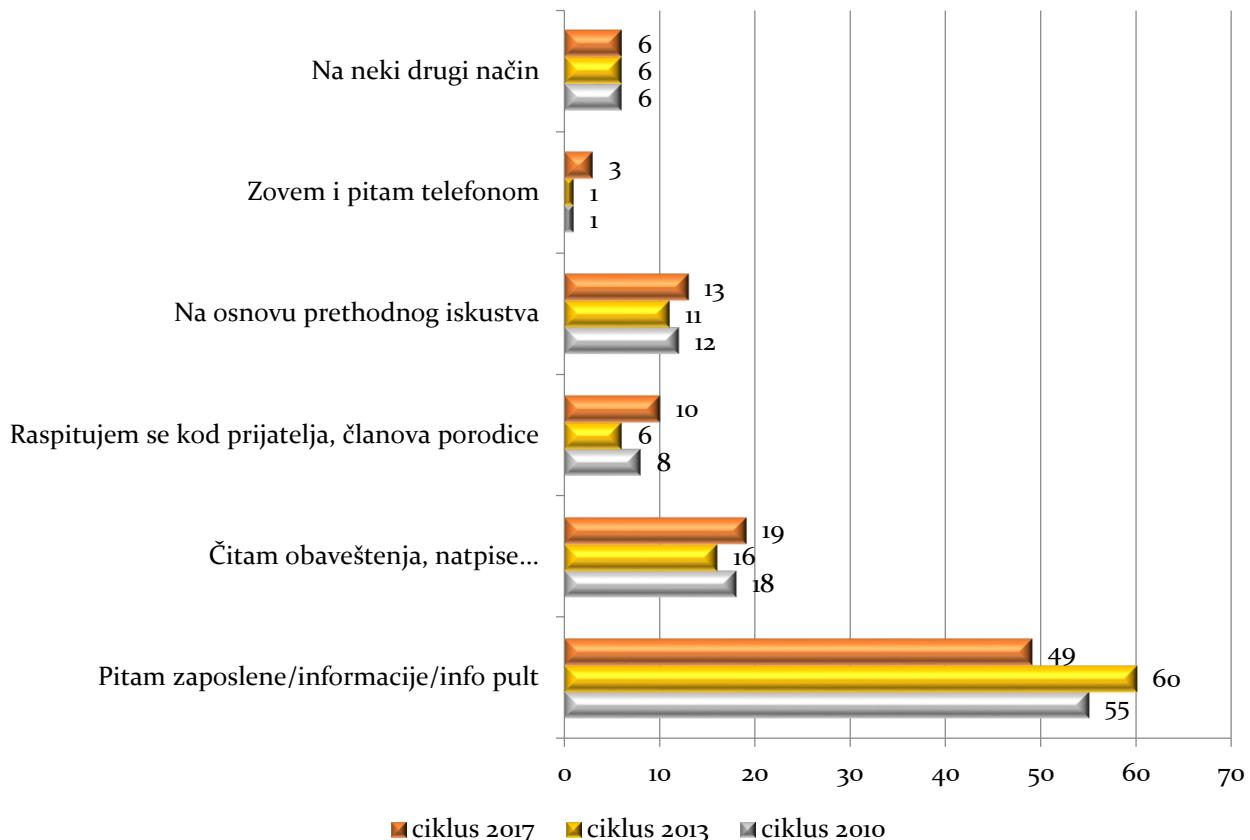

Načinom organizovanja obaveštavanja u njihovoj opštini najzadovoljniji su stanovnici Bosilegrada (čak 77% odgovora da je "obaveštavanje dobro organizovano"), potom stanovnici Vladičinog Hana (74%) I Knjaževca (70%). Sa druge strane se nalaze opštine u kojima je broj onih koji smatraju da je obaveštavanje vrlo lose organizovano veće od proseka (odnosno veće od 10%) i u toj grupi se nalaze Prokuplje (16%), Vranje (15%), Babušnica (14%), Žitorađa i Lebane (po 11%).

Ključni izvor informacija za građane koji posećuju zgradu lokalne samouprave i imaju potrebu za nekom informacijom je i dalje info pult (tamo gde on postoji), odnosno zaposleni u opštini (49%) - Grafikon 14. Taj broj jeste nešto niži odnosu na ranije cikluse (kada je bio 55%, odnosno 60%), ali je i dalje dominantan u odnosu na sve ostale odgovore.

Ono na čemu bi sve lokalne samouprave trebalo više da rade u narednom periodu odnosi se na bolje, vidljivije i sveobuhvatnije objavljivanje pisanih informacija o procedurama u kojima građani ostvaruju svoja prava i obaveze. Aktuelno korišćenje tih izvora informacija je na relativno niskom nivou i ne beleži značajnije promene. Osim rada na pisanim procedurama i njihovom objavljivanju, neophodno je promovisati intenzivnije korišćenje tog izvora informacija, jer bi on olakšao posao i samim službenicima i građanima. Službenici bi imali manje posla u objašnjavanju procedura i mogli bi se više posvetiti samim predmetima i zahtevima građana, dok bi građanima pisane informacije bile korisnije, jer su tačnije od informacija koje se zasnivaju na tuđim, pa i na sopstvenim ranijim iskustavima, koja mogu biti nepouzdana i pogrešna.

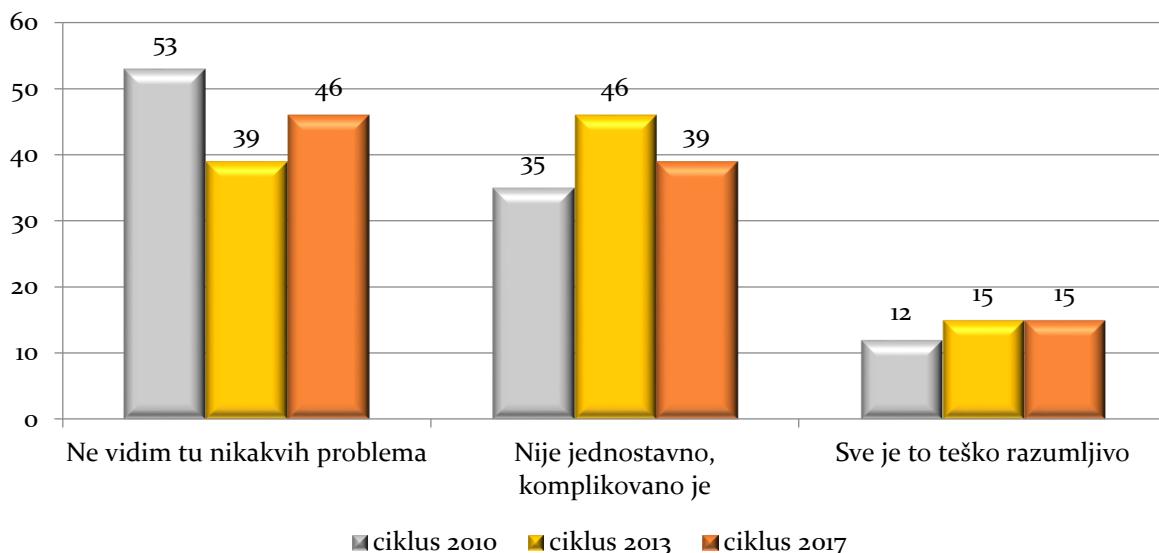
Grafikon 14. Kako znate u koju kancelariju/šalter treba da idete kada ste u opštini?

Kada je reč o komplikovanosti procedura, kao jednoj od najčešće pominjanih i identifikovanih prepreka za ostvariranje prava pred organima državne i javne uprave, čini se da nije bilo značajnijih promena u prethodnih sedam godina u regionu obuhvaćenom istraživanjem. Iako najveći broj ispitanika smatra da nema nekih naročito velikih problema u pogledu složenosti procedura (45%), nikako ne treba zaboraviti ni onih 39% koji smatraju da su procedure previše složene, kao ni onih 15% koji često ni ne razumeju o čemu se radi u pojedinim procedurama.

Na koji način tumačiti rezultate prema kojima postoje značajni pozitivni pomaci u pogledu rada lokalnih samouprava, ali da se oni ne prepoznaju u pogledu pojednostavljivanja, odnosno složenosti procedura? Jedan ne mali broj procedura koje primenjuju lokalne samouprave su regulisane zakonima i lokalne samouprave ne mogu mnogo da utiču na njihovo pojednostavljivanje; osim toga, lokalne samouprave sprovode i različite poverene nadležnosti za koje im procedure propisuju drugi, odnosno centralni organi vlasti, zbog čega lokalna uprava takođe ne može da utiče na njihovo pojednostavljivanje. U ovim slučajevima, ono što opštine mogu da urade jeste da ulažu dodatne napore u informisanju građana o onim procedurama na koje suštinski ne mogu da utiču u smislu skraćenja njihovih rokova, smanjenja broja potrebnih dokumentacija i koraka.

Grafikon 15. Kako ocenjujete složenost (komplikovanost) ostvarivanja onog zbog čega dolazite u opštinu?

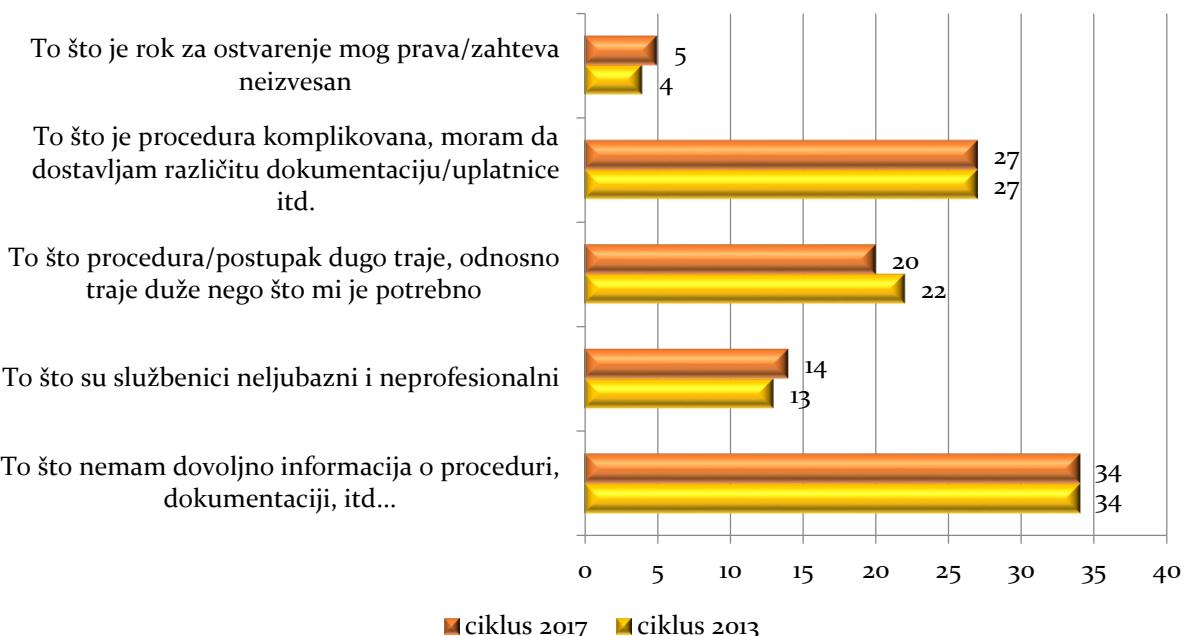

Kada je reč o percepciji složenosti procedura, stanje je bolje od proseka (46% odgovora "ne vidim tu nikakvih problema") u velikom broju opština, a ubedljivo najbolje u Bosilegradu (73%), Knjaževcu (72%), Surdulici (65%), Beloj Palanci i Vladičinom Hanu (po 61%). Najveći problem u razumljivosti procedura identifikovani su u Doljevcu i Kuršumliji (po 27%) i Vlasotincu (23%).

U "konkurenцији" različitih prepreka i smetnji za ostvarivanje prava, **građani u najvećoj meri izdvajaju nedostatak informacija (i to u identičnom broju u oba istraživanja u kojima je ovo pitanje postavljeno – 34%)**, a potom složenost procedura (ponovo isti broj ispitanika navodi ovaj problem 27%). Na trećem mestu se nalazi problem koji je nazvan dugo trajanje postupka (oko 20%), dok građani najmanje problema imaju sa neljubaznošću i neprofesionalnim odnosom službenika i sa neizvesnim rokovima za ostvarivanje zahteva.

Ovo pitanje donekle ima karakter "veštačkog" pitanja, jer su ispitanici morali da izdvoje jedan problem kao najveći, odnosno nije postojala mogućnost odgovora da ništa od navedenog nije problem. Cilj ovog pitanja je bilo upravo da se problemi kroz ovo pitanje rangiraju i identikuju u njihovim međusobnim odnosima, pa ih na taj način treba i tumačiti; drugim rečima, procente koji su dodeljeni ovim problemima ne treba posmatrati kao apsolutne, već kao relativne probleme koje ti procenti indikuju.

Grafikon 16. Šta Vam je najveća smetnja (prepreka) u komunikaciji sa opštinskom administracijom?

Iako se u prethodne četiri godine smanjio broj onih koji tvrde da su imali razloga i povoda da se žale na rad nekog službenika (sa 25% na 21%), taj broj je i dalje relativno visok, jer govori o tome da čak svaki peti korisnik usluga neke službe lokalne samouprave smatra da je imao razlog da se žali - *Grafikon 17.*

Grafikon 17. Da li ste nekada imali razloga/povoda da se žalite na rad nekog službenika Opštine/Grada?

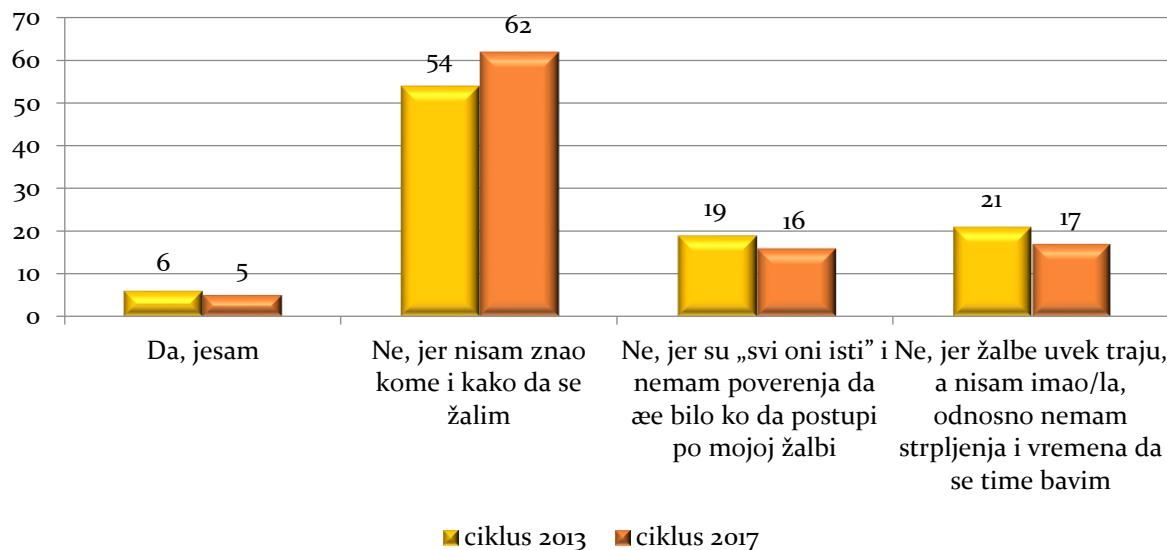
Da su imali razloga za žalbu u najvećoj meri smatraju ispitanci u sledećim opštinama: Merošini (36%), Žitorađi (35%), Prokuplju (34%), Vranju (32%) i Novom Pazaru (31%). Sa druge strane, taj broj je najmanji u Crnoj Travi (manje od 1%), Bojniku i Vlasotincu (po 3%), Svrližu, Novoj Varoši i Gadžinom Hanu (po 6%).

No, iako je 21% građana imalo razloga da uputi žalbu na rad opštinskih službenika, svega 5% je to zaista i uradilo, što je identičan nalaz kao i pre četiri godine – *Grafikon 18*.

Glavni razlog zbog koga su građani odustajali od žalbi ponovo je nedostatak informacija o tome kome i na koji način treba uputiti žalbu (62% ispitnika); 16% ispitnika je od žalbe odustalo zbog toga što smatraju da ne postoji organ u okviru opštine koji bi nepristrasno postupio po njihovoj žalbi, dok još 17% građana smatra da žalbeni postupak dugo traje i da predstavlja gubljenje vremena. U ovim nalazima nije bilo značajnijih promena u odnosu na istraživanje iz 2013. godine.

Procenat građana koji tvrdi da je nekada imao razloga da se žali na rad službenika varira od jedne do druge lokalne samouprave. Međutim, **ono što je zajedničko svim je to što koliki god da je broj onih koji tvrde da su imali razloga da se žale, broj onih koji su to zaista i učinili znatno je manji**. Ovaj podatak ukazuje na konstantan nedostatka poverenja da sistem opštinske administracije i oni koji ga vode ima sposobnost da sagleda svoje nedostatke i da se unutar sebe menja; sa druge strane, postoji i značajan procenat onih koji tvrde da je nedostatak informacija o žalbenim procedurama razlog zbog kog se nisu žalili na rad službenika. Lokalne samouprave u kojima je sprovedeno istraživanje, u pogledu ovog pitanja ne odstupaju od trenda koji postoji na nivou lokalnih samouprava u celoj Srbiji. Imajući u vidu to da u pogledu ovog pitanja nije bilo promena ni napretka u odnosu na prošlo istraživanje, sve lokalne samouprave i dalje moraju dosta da rade na uspostavljanja efikasnog sistema žalbenih procedura kao jednog od važnih mehanizama „dobrog upravljanja”.

Grafikon 18. A da li ste se žalili nekome na rad službenika, bilo da je reč o proceduri ili ishodu zahteva?

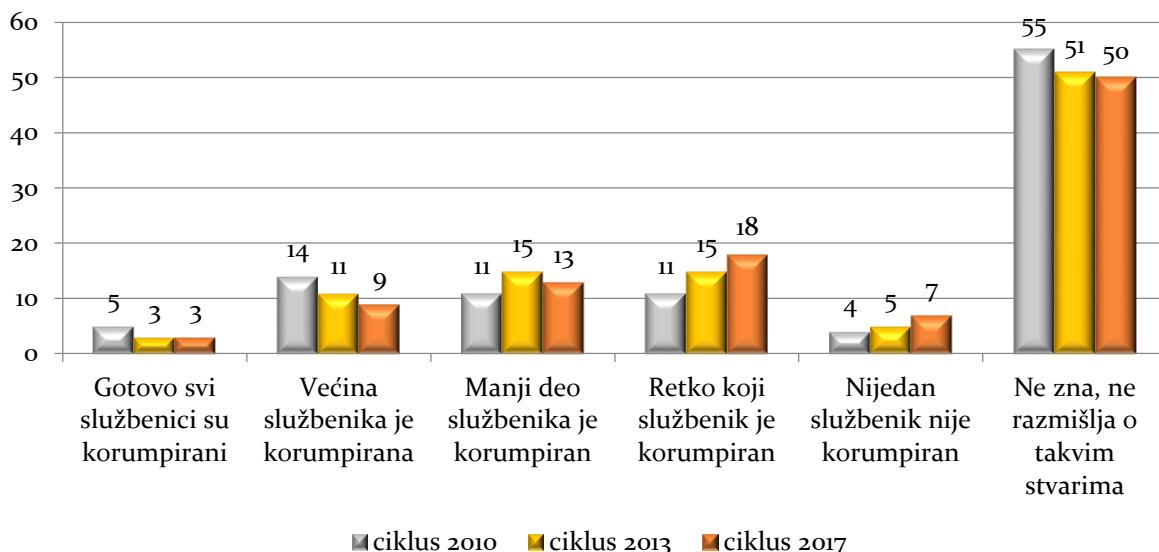
■ ciklus 2013 ■ ciklus 2017

7. Percepcija raširenosti korupcije u opštini

Ispitanicima je i u ovom istraživanju postavljeno pitanje šta misle o tome koliko je korupcija raširena među službenicima njihove opštine/grada, u smislu toga koji je procenjeni broj službenika koji su korumpirani. Iako su građani i sada najčešće birali odgovor "ne znam ništa o tome", na osnovu distribucije drugih odgovora može se zaključiti da je u prethodne četiri, odnosno sedam godina došlo do neznatnog pada percepcije korupcije na lokalnom nivou. Ovaj zaključak se može izvesti na osnovu konstantnog povećanja broja odgovora da je mali broj službenika korumpiran (od 11% do 18%) ili da to nije nijedan od njih (od 4% do 7%) - *Grafikon 19*.

Iako postoji određeni trend smanjenja percepcije korupcije (bez obzira na to da li je reč samo o percepciji kao takvoj ili ona ima utemeljenje u saznanjima i iskustvima), fokus ovog nalaza istraživanja i dalje treba da bude da u strukturi opštinskih službenika građani prepoznaju neke službenike (makar to bio i samo jedan) koji su potkuljivi, odnosno skloni da traže ili prime ponuđeno mito i da zarad lične koristi nekom građaninu učine nešto što je inače njihov posao (pa i da zbog toga prekrše propise, procedure, nejednako tretiraju građane itd.). Dok god se bilo koji broj službenika sa takvim karakteristikama prepoznaće, to je signal da je neophodno i dalje jačati različite i preventivne i represivne mehanizme u suzbijanju korupcije i njenih uzroka.

Grafikon 19. Prema Vašem mišljenju, koliko je korupcija raširena među službenicima u opštini?

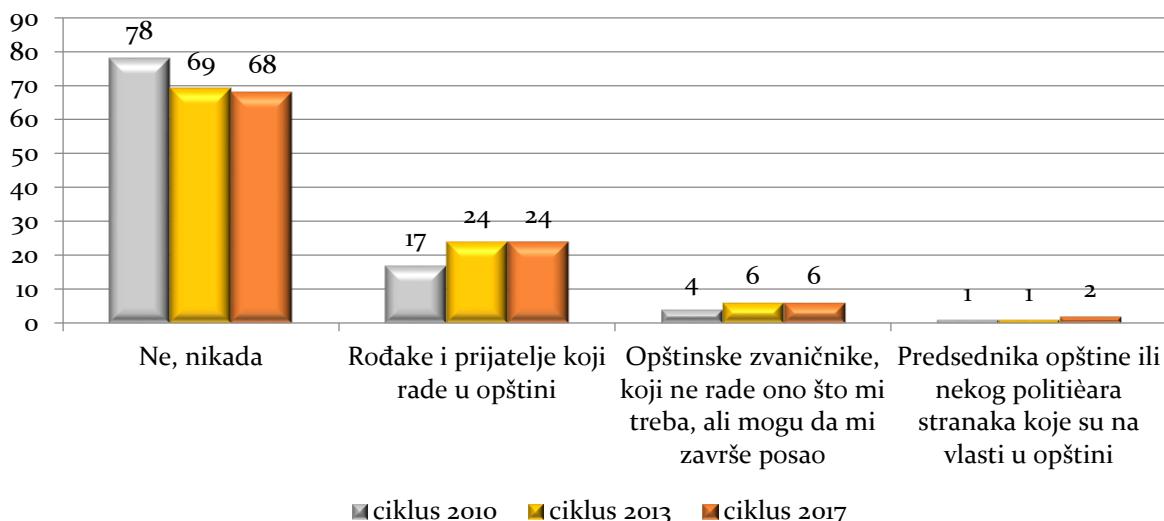

Korupcija ima veoma širok spektar mogućih uzroka, ali i pojavnih oblika – i dok su neki oblici kažnjivi kao krivično delo (na primer, primanje i davanje mita ili zloupotreba službenog položaja) neki od njih predstavljaju ne-etično ponašanje koje ugrožava integritet institucija i ugrožava nepristrasno i objektivno funkcionisanje sistema. Jedan od tih oblika je i nepotizam, odnosno korišćenje rodbinskih, prijateljskih i poznaničkih veza za lakše, brže ili kvalitetnije ostvarivanje prava ili za dobijanje određenih beneficija koje bez tih veza ili ne bi bile moguće ili bi imale drugačiji ishod i kvalitet. Sve ovo je veoma važno i sa stanovišta jednakosti i ravnopravnosti građana, jer nepotizam direktno utiče na stvaranje privilegovanog položaja jedne grupe ljudi, odnosno na istovremeno uskraćivanje mogućnosti i prava druge grupe, koja te kontakte sa predstavnicima opštine nemaju.

Na žalost, odgovori na ovo pitanje pokazuju blagi negativan trend u opštinama u kojima je sprovedeno istraživanje. Najpre, smanjio se ukupan broj onih koji su izjavili da oni takve veze u njihovim lokalnim samoupravama nikada nisu koristili, sa 78% na 68%. Istovremeno, u odnosu na 2010. godinu, najpre se 2013. godine blago povećao broj onih koji tvrde da su koristili ovaj "mehanizam", a taj broj je ostao i 2017. godine.

U tumačenju ovih rezultata logično se nameće pitanje da li je zaista došlo do promene u navikama ili je samo došlo do spremnosti da se ovakva vrsta ponašanja u većoj meri i bez posebne zadrške otvoreno priznaje? Kakav god da je odgovor na to pitanje (a on se ne može jednoznačno dati samo na osnovu ovog istraživanja, bez sprovođenja dubljih i složenijih analiza), taj odgovor upozorava da je neophodno još mnogo rada i truda kako bi se ova vrsta navika iskorenila ili makar svela na nivo veoma retkih incidenata.

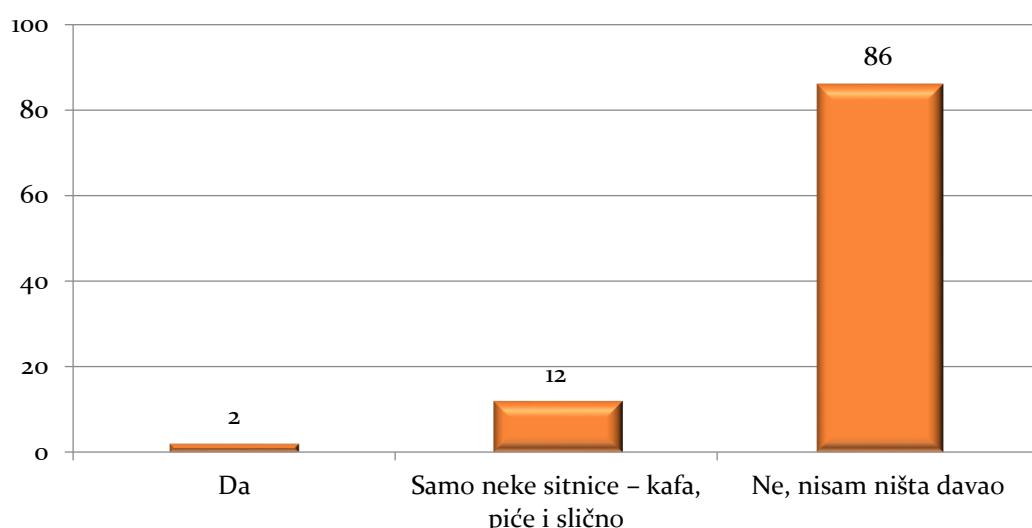
Grafikon 20. Da li ste ili niste koristili neku vezu ili poznanstvo da bi lakše obavili neke stvari u opštini?

Tema korupcije je u ovom istraživanju proširena postavljanjem pitanja o onome što ona najčešće i podrazumeva, a to je davanje i primanje mita. Ona je u regionu utvrđena na relativno niskom statističkom, ali na visokom praktičnom nivou od 2% ispitanika koji tvrde da su dali dodatni novac za neku uslugu - *Grafikon 22*. Šta to, konkretno, znači? Ukoliko se procenat od 2% pretvori u absolutne brojke, u smislu broja stanivnika jedne opštine ili broja korisnika usluga opštine, dobiće se relativno velike cifre onih koji priznaju da su bili učesnici ovog krivičnog dela. Osim toga, ti brojevi na strani korisnika građana sa kojima je rađeno istraživanje podrazumevaju da postoji i druga strana ovog „odnosa“, odnosno da u opština i gradovima postoji jedan broj službenika (manji ili veći) koji je deo koruptivne šeme.

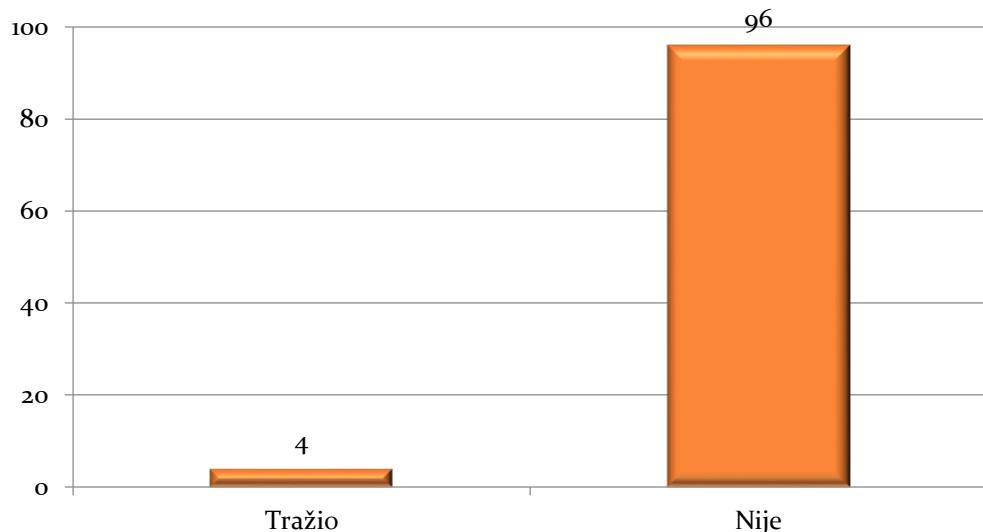
Dodatno zabrinjava podatak da još 12% građana ima naviku da službenike „časti“ poklonima, kao što su kafa, piće, slatkiši ili nešto drugo. Ovo takođe znači da jedan ne mali broj službenika prima ovu vrstu poklona, što je takođe nešto što mora biti predmet stalne intervencije i sprečavanja.

Grafikon 21. Da li ste ili niste dodatno platili neku uslugu opštinskom službeniku?

Podjednako zabrinjava podatak prema kom je čak 4% građana bilo suočeno sa direknim ili indirektnim traženjem mita od strane službenika - *Grafikon 23*. Ovo su vrlo ozbiljni podaci koji pokazuju da je neophodno i dalje aktivno raditi na uspostavljanju različitih antikoruptivnih mera, mehanizama za prijavu korupcije i njeno adekvatno krivično i disciplinsko kažnjavanje, kao i na izgradnji svesti i kod građana i kod službenika o štetnosti i negativnim posledicama korupcije.

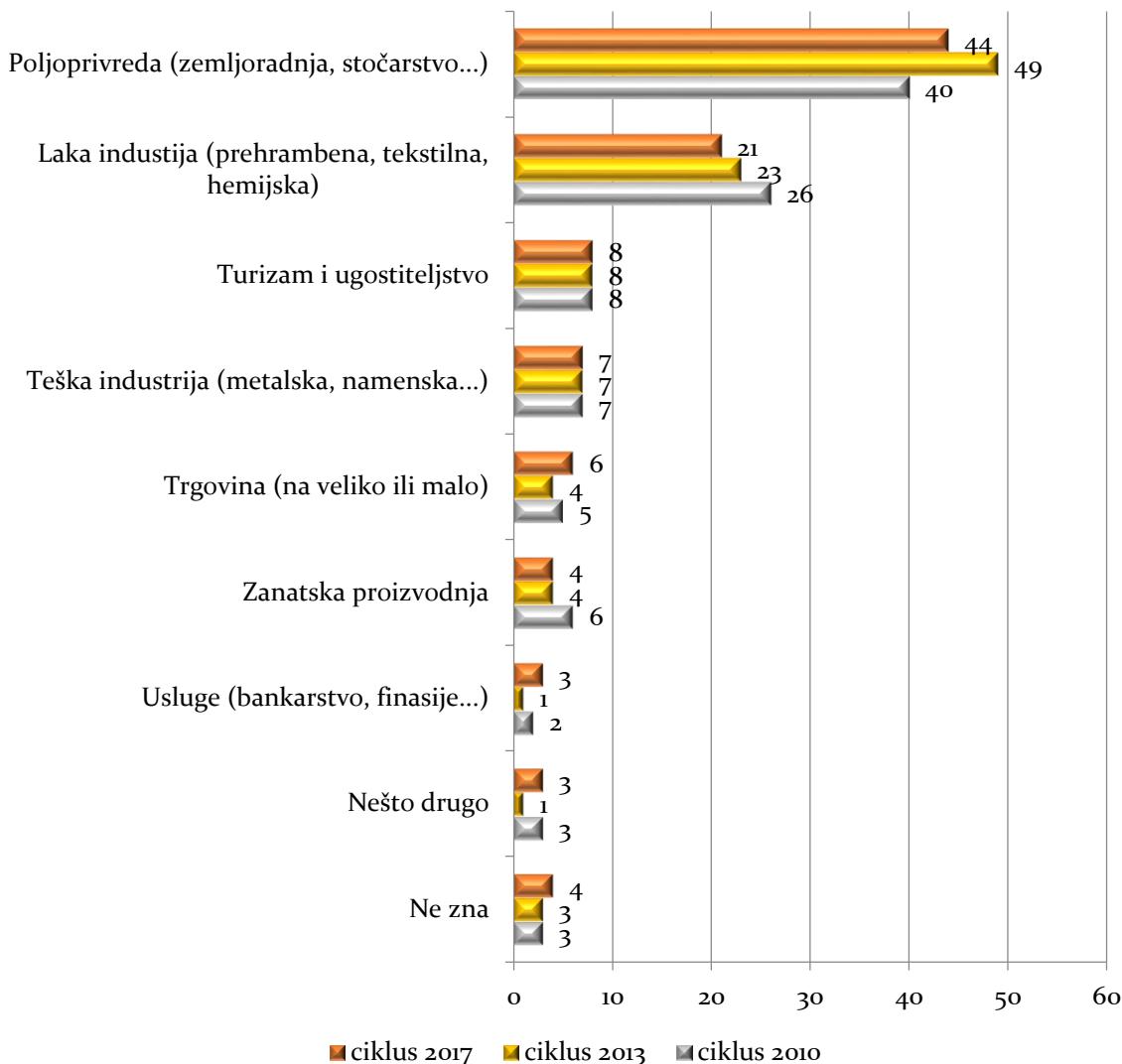
Grafikon 22. Da li je neki opštinski službenik tražio ili nije tražio da dodatno platite neku uslugu koju je on bio obavezan da obavi?

8. Pravci i prioriteti razvoja opštine

Poljoprivreda se i u svakoj pojedinačnoj lokalnoj samoupravi, a time i na nivou celog regiona, i dalje percipira kao privredna grana koja treba da bude osnov budućeg ekonomskog razvoja (44%). U ovom istraživanju broj građana koji imaju taj stav se nalazi između istraživanja iz 2010. i 2013. godine (40%, odnosno 49%) - *Grafikon 23.* Na drugom mestu, sa blagim padom udela u ukupnoj distribuciji, nalazi se laka industrija (21%), dok se sve ostale oblasti nalaze gotovo na istim pozicijama, odnosno istim mestima na kojima su se nalazile i u ranijim istraživanjima. U ovom istraživanju primećuje se blagi porast viđenja trgovine i usluga kao osnova lokalnog razvoja.

Grafikon 23. Koja privredna oblast treba da bude osnov budućeg ekonomskog razvoja Vaše opštine?

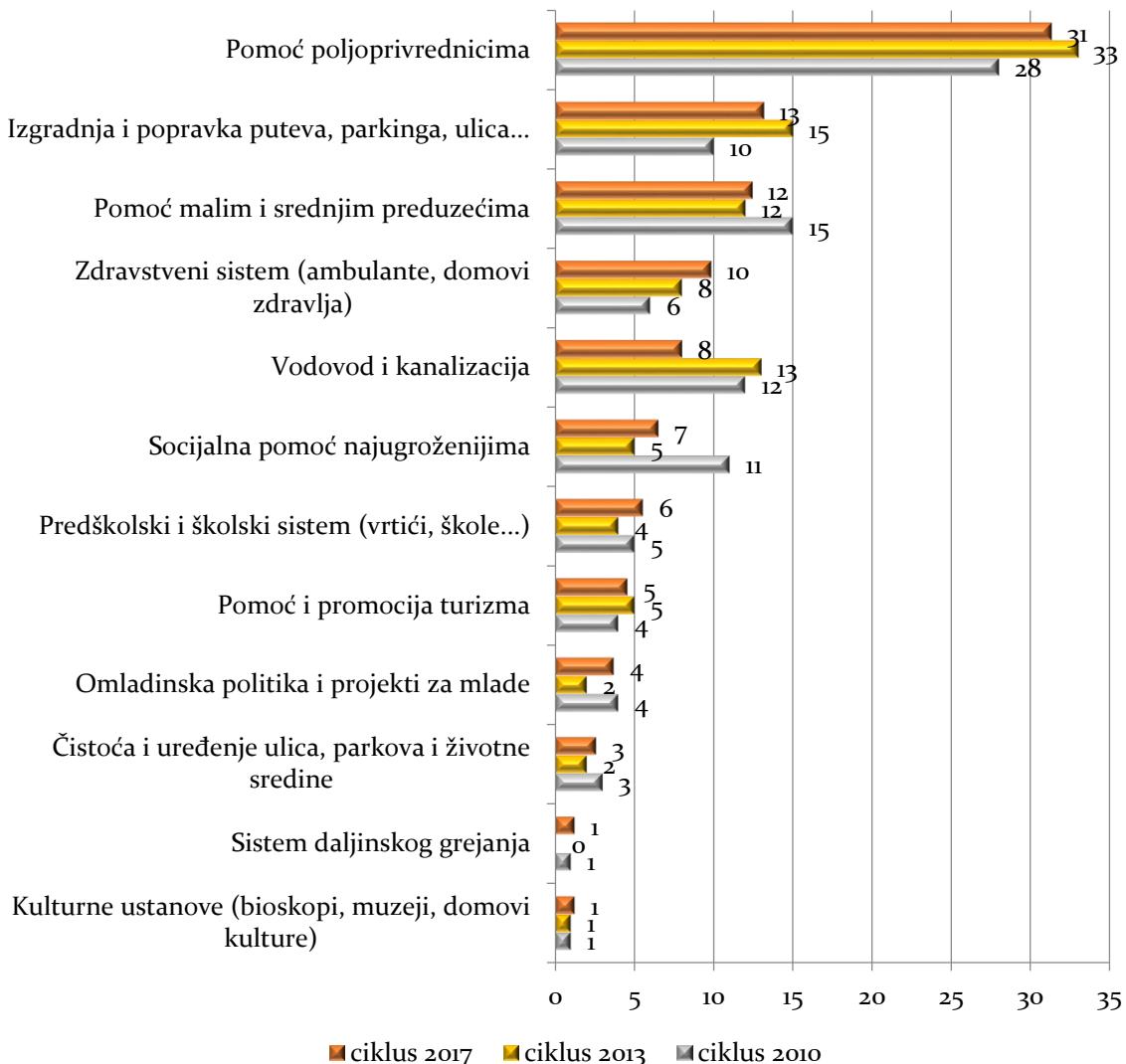
Poljoprivrednu kao osnov razvoja prepoznaju ispitanici u 28 od 34 opštine u kojima je ovo istraživanje sprovedeno. Ipak, razlike u percepciji poljoprivrede kao okosnice razvoja su velike i kreću se od 28% u Raškoj, do čak 98% u Bojniku. U šest opština poljoprivreda nije na prvom mestu, već je to laka industrija (Novi Pazar, Preševo, Vladičin Han, Vranje i Bela Palanka), odnosno teška industrija (Priboj).

Potvrda da je poljoprivreda, prema stavu građana, budućnost za većinu lokalnih samouprava uključenih u istraživanje, može se naći i u činjenici da **skoro trećina građana (31%) smatra da opštinske resurse treba usmeriti ka pomoći poljoprivrednicima** – *Grafikon 24*. Ovaj procenat varira od jednog do drugog ciklusa, ali ne u meri u kojoj bi doveo u pitanje stav da su pomoći i podsticaju poljoprivredi najvažnije polje ulaganja.

Na drugom mestu se u pogledu procene potrebe za ulaganjima ove godine ponovo nalaze **ulaganje u infrastrukturu**, pre svega putnu, kao i **pomoć, podsticaji i subvencije malim i srednjim preduzećima**. Konstantno raste i broj građana koji **ulaganje u zdravstveni sistem vide kao nešto što je od prvorazrednog značaja**, što govori kako o procesu demografskog starenja opština, tako i o stanju samih zdravstvenih ustanova i sve većem problemu nedostatka adekvatnog zdravstvenog kadra na lokalnom nivou (naročito u malim opštinama, gde često nedostaju neki od važnih lekara specijalista).

Kada je reč o drugim oblastima ulaganja, nema značajnijih niti drastičnijih promena i stanje je relativno slično kao i u ranijim istraživačkim ciklusima. Neznatne promene se mogu uočiti kod smanjenja broja onih koji ulaganje u vodovod i kanalizaciju i ulaganje i socijalne programe vide kao prioritete. Ovo može značiti dve stvari – ili da je stanje u ovim oblastima nešto bolje nego što je bilo ranije, pa se smanjuje i potreba za intervencijama i ulaganjima ili je raspodela ograničenog budžeta u ovako postavljenom spisku i konkurenciji oblasti danas jednostavno drugačija nego što je bila pre četiri, odnosno pre sedam godina.

Grafikon 24. Šta od navedenog treba da bude oblast u koju se najviše ulaže u opštini?

Postoje značajne razlike između opština u pogledu ovog pitanja. Iako je pomoć poljoprivrednicima najzastupljenija u većini opština, odgovori ispitanika u pojedinim od njih ukazuju na ozbiljne problem i u nekim drugim oblastima, jer se te oblasti vide kao one u koje je potrebno najveće ulaganje. Primeri za to su identifikovani u Doljevcu i Tutinu u slučaju ulaganja u vodovod i kanalizaciju (čak 68%, odnosno 34%), potom u Tutinu u slučaju popravke i održavanja puteva (54%), u Beloj Palanci u slučaju pomoći malim i srednjim preduzećima (44%) i tako dalje. Detaljnije se o ovoj temi može pročitati u pojedinačnom izveštajima za svaku opštinu.

Najveći broj građana i dalje ne zna ništa o tome kakva je budžetska politika njihovih gradova i opština (81%), odnosno koji su prioriteti makar u onoj komponenti budžeta koja se može nazvati razvojnom - Grafikon 25. Ipak, ovaj procenat je nešto niži nego što je bio pre četiri godine (85%), odnosno raste broj onih koji smatraju da imaju

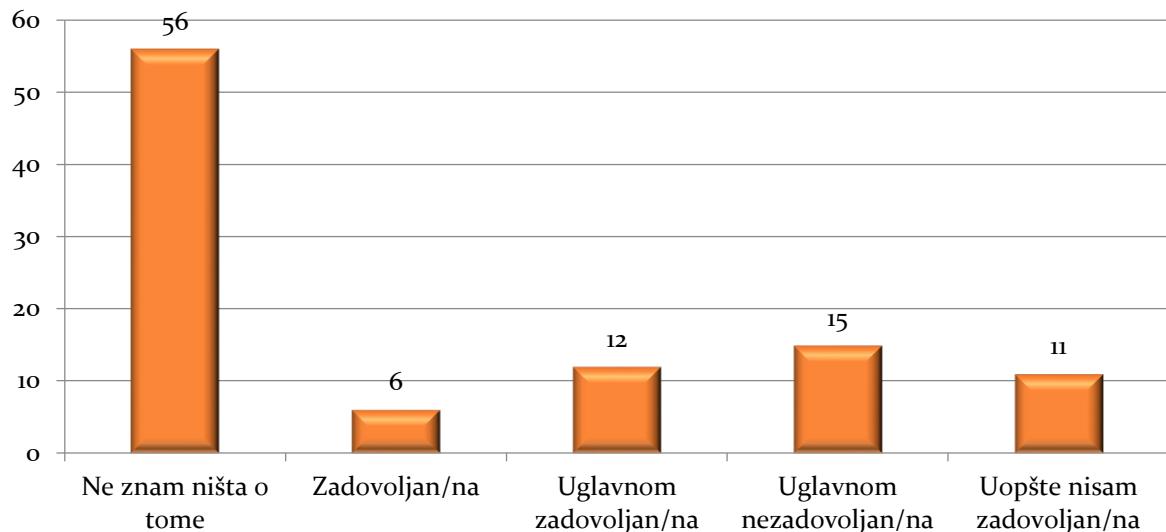
informacije o budžetskoj politici na lokalnom nivou. Pozitivan trend je to što se povećao ne samo broj onih koji smatraju da imaju dovoljno informacija o ovoj temi, već raste i broj onih koji se slažu, odnosno podržavaju lokalnu budžetsku politiku (sa 5% na 10%). Naravno, ovo pitanje treba čitati sa određenom rezervom, jer znanje nije testirano kao realno znanje, već kao njegova procena i percepcija od strane samih ispitanika, što je slučaj i sa svim drugim pitanjima istog tipa.

Grafikon 25. Da li znate koji su budžetski prioriteti (kakva je raspodela budžeta) Vaše lokalne vlasti i da li se slažete sa njima?

U skladu sa opštim predmetom istraživanja, a to je zadovoljstvo građana različitim životnim prilikama u njihovom zajednicama, u ovom ciklusu je postavljeno i jednostavno pitanje o (ne)zadovoljstvu upravljanja budžetom. Očekivano, najveći broj ne zna ništa o tome - *Grafikon 26*. Međutim, za sagledavanje stanja u ovoj oblasti važno je pogledati odnos između zadovoljnijih (ukupno 18%) i nezadovoljnijih (ukupno 26%) koji pokazuje da je neophodno još dosta raditi na tome da ili građani budu zadovoljniji ili da makar znaju više o budžetskoj politici i da imaju više razumevanja za to što se nikada ne može postići da svako bude podjednako zadovoljan.

Grafikon 26. Da li ste zadovoljni načinom na koji Vaša opština upravlja budžetom?

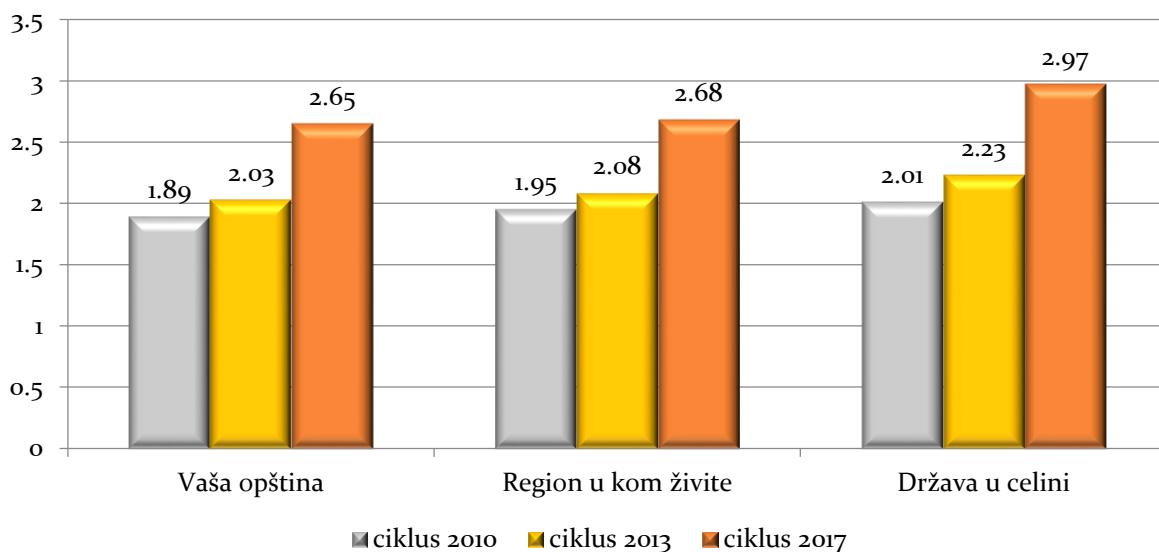

Iako je zadovoljstvo načinom na koji lokalne samuprave upravljaju lokalnim budžetom relativno nisko u svim opštinama, ono je znatno bolje od proseka (koji je 18%, zbir zadovoljnih i uglavnih zadovoljnih) u sledećim opštinama: Sjenici (52%), Bosilegradu (46%), Tutinu (42%), Vranju (36%, Surdulici (33%) i tako dalje. Sa druge strane, nezadovoljstvo načinom na koji se vodi budžet je znatno veće od proseka (26%) u Žitorađi (52%), Prijepolju (50%), Babušnici (44%), Vranju (41%) i tako dalje.

9. Lokalna samouprava i razvoj privrede

Jedna od tema sva tri ciklusa istraživanja je i procena građana o tome kakvo je mesto i uloga lokalne samouprave u procesu razvoja lokalne privrede. U pogledu ovog pitanja došlo je do značajnog napretka u javnom mnenju, jer je prosečna ocena ukupnog stanja privrede, što je bilo polazno pitanje u ovoj oblasti, sada znatno veća nego pre četiri ili pre sedam godina. Promene se mogu uočiti za sva tri testirana nivoa, lokalni, regionalni i nacionalni. I dok je 2010. godine ta ocena bila manja od 2 ili tek negde oko 2 (na skali od 1 do 5), sada je ta ocena bolja i dostiže skoro ocenu 3 u slučaju države u celini - *Grafikon 78*. Zaključak koji se na osnovu ovoga može izvesti je da postoji porast optimizma i procene napretka u ekonomskoj situaciji, što je dobar nalaz imajući u vidu početne polazne socioekonomske osnove opština ovog regiona, koje su opisane u uvodu izveštaja.

Grafikon 27. Prosečna ocena ekonomске situacije

Osim procene trenutne ekonomске situacije, od ispitanika je traženo i da se odredе prema tome koliko je, prema njihovom mišljenu, lokalna samouprava spremna da podrži razvoj privatnog preduzetništva – *Tabela 1*.

Uticaj gradova i opština na razvoj privatnog preduzetništva je ocenjen kroz četiri segmenta: *obezbeđivanje početnog kapitala, informisanja i edukacije ljudi za pokretanje privatnog biznisa, reformi propisa i procedura za dobijanje dozvola i oblasti poboljšanja infrastrukture*.

Iako su promene u broju odgovora da "lokalne samouprave čine dovoljno" minimalne u prethodnih sedam godina (ni u jednom segmentu, ni u jednom ciklusu te brojke ne prelaze 8%), ključna promena na kojoj je potrebno bazirati analizu i izvesti zaključke u ovoj oblasti odnosi se na promene u odgovoru da lokalne smouprave "čine onoliko koliko mogu". Naime, u sva četiri polja mogućih intervencija došlo je do porasta procenta za ovaj odgovor i to od 11% do 14%. Šta pokazuje ova promena? Građani postaju svesniji ograničenja koja se nalaze pred gradovima i opštinama kada je u pitanju njihov podsticaj privredi i čini se da imaju više razumevanja za to što nivo ulaganja i obim podsticaja nije onoliki koliko bi svi želeli. Naravno, ovaj stav se sporo menja, jer u sva četiri segment ai dalje dominira odgovor da opštine i gradovi "ne čine dovoljno i da mogu mnogo više", ali je ova promena pogledu rasta razumevanja i opravdanja svakako pozitivna.

Tabela 1. Da li lokalna samouprava dovoljno čini da podstakne razvoj privatnog preduzetništva?

Tabela 1	U oblasti obezbeđivanja početnog kapitala			U oblasti informisanja i edukacija ljudi za pokretanje privatnog biznisa			U reformi propisa i procedura za dobijanja dozvola			U oblasti infrastrukture (pravljenje industrijske zone, tehnoloških parkova...)			
	Istraživački ciklus	ciklus 2010	ciklus 2013	ciklus 2017	ciklus 2010	ciklus 2013	ciklus 2017	ciklus 2010	ciklus 2013	ciklus 2017	ciklus 2010	ciklus 2013	ciklus 2017
Ne čini, može mnogo više	51	48	40	45	44	35	43	55	37	47	48	39	
Čini onoliko koliko može	20	26	33	24	28	37	22	34	33	18	23	32	
Čini dovoljno	4	4	7	5	6	8	5	4	8	4	5	7	
Ne zna	25	22	20	26	22	20	30	7	22	31	24	22	

10. Zadovoljstvo elementima života

Jedno od važnih pitanja u istraživanjima zadovoljstva građana odnosi se na utvrđivanje konkretnog zadovoljstva različitim elementima životnog okruženja koji čine život u jednoj zajednici manje ili više kvalitetnim. Pogledaćemo, najpre, odgovor na pitanje koje sublimira zadovoljstvo svim pojedinačnim elementima, a reč je "ukupnom kvalitetu života koji živate u Vašoj opštini" – *Tabela 2.* Pre četiri godine čak 60% ispitanika je tvrdilo da nisu zadovoljni životom u svojim opštinama/gradovima, dok je bilo svega 15% onih koji su zadovoljni. Iako je i sada broj nezadovoljnih veći od broja zadovoljnih, ova razlika se smanjila, pa je 44% isitanika izjavilo da je nezadovoljno, dok je 23% zadovoljnih. Iako je još dosta potrebno raditi na unapređenju ukupnog kvaliteta života građana, pozitivan trend se može registrovati, što u ovom momentu može imati i praktične i psihološke efekte i po građane i po predstavnike lokalnih samouprava i svih ostalih aktera koji imaju određeni uticaj na unapređenje kvaliteta života građana.

Ukoliko pogledamo pojedinačne elemente, možemo zaključiti da je stanje ili nešto bolje nego pre određenog vremena ili da je to stanje slično kao ranije. U veoma malom broju elementa je došlo do pada procene kvaliteta, a i tamo gde se to desilo, razlike su veoma male.

Građani su i dalje najnezadovoljniji stanjem komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, daljinsko grejanje) – 52% i stanjem u saobraćaju - 51%. Sa druge strane, zadovoljstvo je i dalje najveće solidarnošću građana, komšija i spremnost da pomognu kada je to potrebno – 56%, kvalitetom obrazovnog sistema (53%) i bezbednošću, odnosno sigurnošću (48%).

Kada je reč o razlikama u nezadovoljstvu u odnosu na prethodni istraživački ciklus, one su najveće u pogledu procene ukupnog zadovoljstva (16% manje nezadovoljnih), stanjem infrastrukture i dostupnošću mesta za sport i rekreatiju (13% manje nezadovoljnih), kvalitetom životne sredine (manje 12%) i stanjem u saobraćaju i dostupnošću ustanova kulture (po 10% manje nezadovoljnih).

Tabela 2. Zadovoljstvo životnim elementima u opštini/gradu

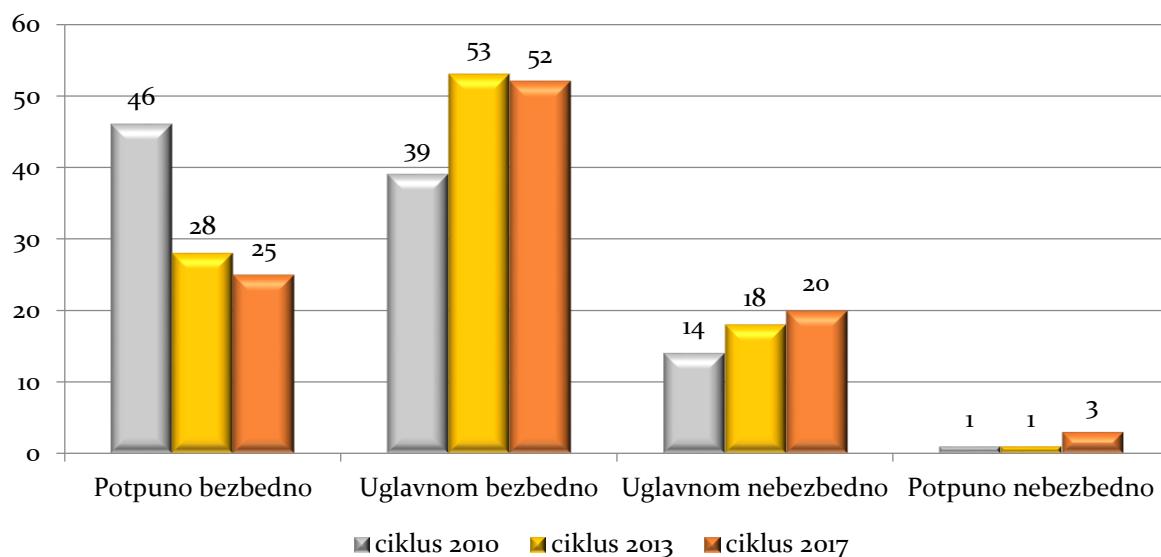
<i>Elementi</i>	<i>Istraživački ciklus</i>	Ne zna, nema stav	Nije zadovoljan/na	Ravnodušan/na	Zadovoljan/na
Stanje infrastrukture (grejanje, vodovod, kanalizacija)	Ciklus 2010	4	63	14	19
	Ciklus 2013	1	65	14	20
	Ciklus 2017	4	52	19	26
Stanje u saobraćaju (gradski ili prigradski)	Ciklus 2010	4	53	14	29
	Ciklus 2013	3	61	14	22
	Ciklus 2017	3	51	21	25
Čistoća grada/mesta u kom živim	Ciklus 2010	2	55	16	27
	Ciklus 2013	1	50	17	32

	Ciklus 2017	2	41	23	33
Kvalitet obrazovno-vaspitnih institucija (škole, vrtići...)	Ciklus 2010	4	30	18	48
	Ciklus 2013	6	27	18	49
	Ciklus 2017	2	30	15	53
Dostupnost mesta za kupovinu, nabavku...	Ciklus 2010	2	30	15	53
	Ciklus 2013	1	33	15	51
	Ciklus 2017	3	32	20	46
Kvalitet zdravstvenih usluga (DZ, ambulante...)	Ciklus 2010	2	45	15	38
	Ciklus 2013	1	49	15	35
	Ciklus 2017	2	45	21	31
Dostupnost ustanova kulture	Ciklus 2010	12	47	20	21
	Ciklus 2013	8	50	22	20
	Ciklus 2017	7	40	25	27
Dostupnost mesta za sport i rekreaciju	Ciklus 2010	12	39	21	28
	Ciklus 2013	7	46	21	26
	Ciklus 2017	7	33	25	35
Blizina pošte, banke, menjačnica...	Ciklus 2010	2	38	13	47
	Ciklus 2013	1	34	14	51
	Ciklus 2017	4	33	17	46
Bezbednost, sigurnost na ulici, u kraju...	Ciklus 2010	2	27	13	58
	Ciklus 2013	1	27	15	57
	Ciklus 2017	3	29	21	48
Stanje u opštinskoj administraciji (šalteri, uprava...)	Ciklus 2010	11	37	23	29
	Ciklus 2013	9	38	28	25
	Ciklus 2017	10	32	30	29
Stanje na pijacama	Ciklus 2010	6	25	22	47
	Ciklus 2013	5	20	24	51
	Ciklus 2017	7	21	26	46
Solidarnost građana, komšija, spremnost da pomognu	Ciklus 2010	3	19	15	63
	Ciklus 2013	1	18	17	64
	Ciklus 2017	4	18	22	56
Stanje u urbanizmu, način gradnje	Ciklus 2010	16	49	23	12
	Ciklus 2013	23	40	23	14
	Ciklus 2017	20	39	25	15
Jednakim ostvarivanjem prava svih građana u opštini	Ciklus 2010	13	40	20	27
	Ciklus 2013	13	52	20	15
	Ciklus 2017	11	50	23	17
Učešćem javnosti u pravljenju i trošenju budžeta	Ciklus 2013	23	52	17	8
	Ciklus 2017	22	46	20	12
Ukupnim kvalitetom života koji živate u Vašoj opštini	Ciklus 2013	2	60	23	15
	Ciklus 2017	4	44	29	23
Kvalitetom životne sredine u Vašoj opštini	Ciklus 2013	1	48	24	47
	Ciklus 2017	4	37	27	33

11. Procena bezbednosti

Kada je reč o zadovoljstvu i proceni bezbednosti u mestima u kojima ispitanici žive, na nivou čitavog regiona koji obuhvata 34 lokalne samouprave primećuje se trend pogoršanja situacije u ovoj oblasti. Tako, dok je broj onih koji se osećaju potpuno bezbedno pre sedam godina bio čak 46%, pa je potom opao na 28%, danas je 24%. S druge strane, raste broj onih koji se osećaju uglavnom ili potpuno nebezbedno – sa 15% preko 19% pa do 23% – *Grafikon 28*. Očigledno je da određene promene pred kojima se nalaze i lokalne zajednice narušavaju određena tradicionalna polja socijalnog kapitala i kohezije (koje se najbolje manifestuje u izjavi koja se često može ili se mogla čuti u malim mestima da se “vrata ni noći ne zaključavaju”). Promene u ekonomskoj situaciji, porast siromaštva, drugačiji pogled na nasilje i njegova, uslovno rečeno, veća medijska i društvena promocija, pa i prihvatljivost, utiču i na promene u ponašanju ljudi i na njihov osećaj nebezbenosti.

Grafikon 28. Da li se osećate bezbedno (sigurno) u mestu u kom živate?

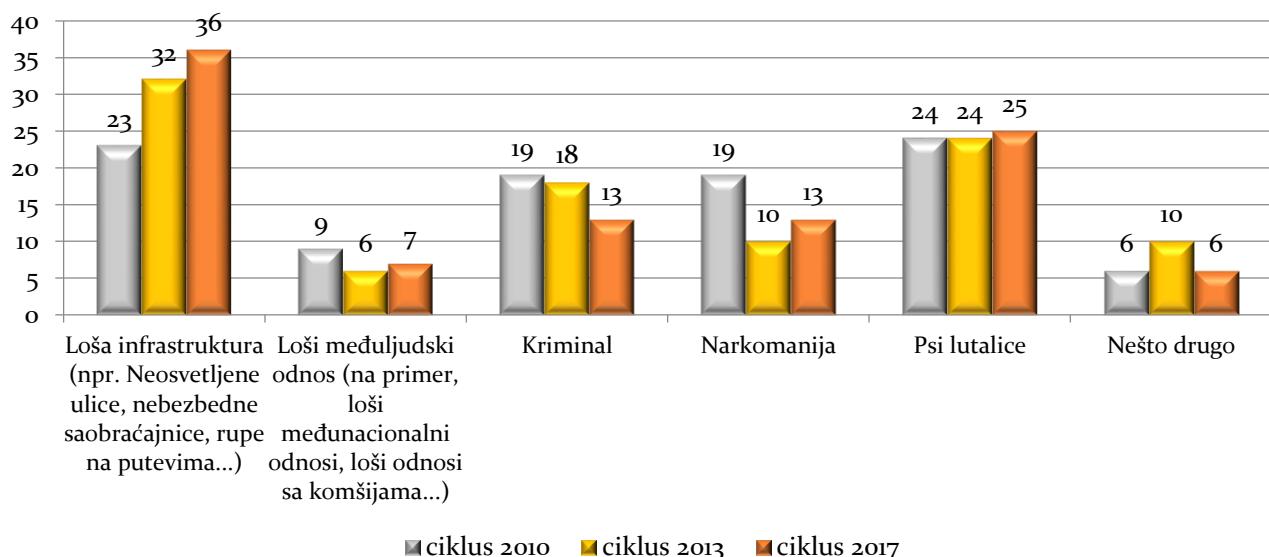
Kao što se može videti, na nivou čitavog regiona postoji blagi trend povećanja osećaja bezbednosti u prethodnih sedam godina. Taj trend je najuočljiviji u većim gradovima i opštinama, u kojima je tak osećaj znatno veći od proseka (23% u zbiru onih koji su izabrali odgovor “uglavnom” i “potpuno nebezbedno” na uzorku celog regiona). Reč je o Novom Pazaru (43%), Vranju (40%) i Leskovcu (33%), kao i u nekim manjim opštinama (Lebanu, Bosilegradu i Medveđi – više od 30%). Sa druge strane, najmanje bezbednim se osećaju građani Gadžinog Hana, Sviljiga, Brusa i Vladičinog Hana (po 3%), potom Prnjavora (4%), Blaca i Crne Trave (po 5%) i tako dalje.

Razlozi zbog kojih se građani osećaju nebezbednim su nešto drugačiji u odnosu na rezultate iz 2010. i 2013. godine – *Grafikon 29.*

Najpre, konstantno se povećava broj onih koji se nebezbedno osećaju zbog stanja lokalne infrastrukture (na primer, neosvetljene ulice, nebezbedne saobraćajnice i slično) – taj broj je od 23% dostigao 36% u ovom istraživanju. Sa druge strane, opada broj onih koji se nebezbedno osećaju zbog kriminla ili narkomanije. Na kraju, strah od loših međuljudskih i međunacionalnih odnosa, kao i strah od pasa latalica, beleže konstante rezultate, bez gotovo ikakvih značajnijih promena.

Zaključci u ovoj oblasti koji se mogu izvesti su donekle ohrabrujući za lokalne samouprave sa stanovišta njihovog mogućeg uticaja i unapređenja stanja. Relativno malim ulaganjima u, na primer, uličnu rasvetu ili sređivanje trotoara i kolovoza, opštine mogu značajno da doprinesu osećaju bezbednosti i sigurnosti svojih građana.

Grafikon 29. Zbog čega se osećate nebezbedno?

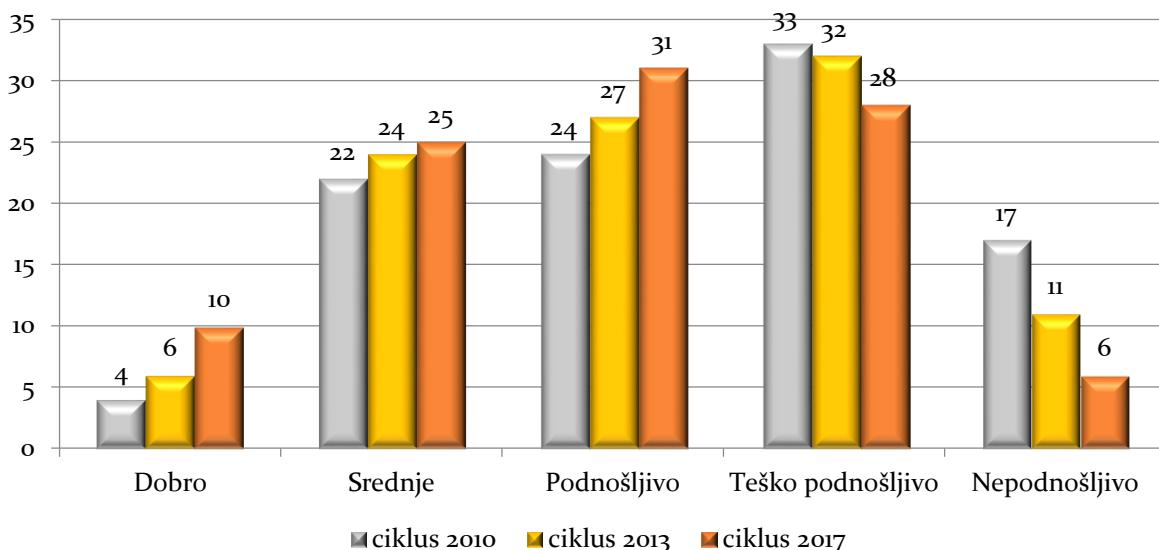

I u pogledu razloga za osećaj nebezbednosti, razlike između opština su velike. U nekim od njih, čak 100% ispitanika je izabralo lošu infrastrukturu kao glavni razlog (Trgovište i Vlasotince), u pojedinim je najveći strah od narkomanije (Tutin – 56% i Aleksinac – 35%), kriminala (Surdulica i Vladičin Han po 37%), loših međuljudskih odnosa (u Bojniku, Gadžinom Hanu, Žitorađi, Svrlijigu, Merošini, Beloj Palanci) i pasa latalica (u Novoj Varoši i Ivanjici).

12. Percepcija životnog standarda građana

Od prvog istraživanja iz 2010. godine, primetan je blagi napredak po pitanju percepcije životnog standarda; ova promena se može registrovati na oba pola korišćene skale – tako, raste broj onih koji tvrde da žive dobro (od 4% do 10%), kao i broj onih koji smatraju da žive “srednje” (od 22% do 25%). Sa druge strane, primećuje se pad broja onih koji su izabrali odgovor “teško podnošljivo” (sa 33% na 28%) i “nepodnošljivo” (sa 17% na 6% – *Grafikon 30*). Ovi podaci su svakako ohrabrujući, makar kada je reč o percepciji građana i njihovom optimizmu. Međutim, ako pogledamo objektivne pokazatelje razvoja i stanja u sociekonomskoj sferi (o čemu je bilo više reči u uvodu izveštaja) moglo bi se reći da je ovde više na delu nešto što se može nazvati adaptacija na dugotrajnu deprivaciju i loše uslove života, odnosno prihvatanje i racionalizacija relativno lošeg stanja kao normalnog i prihvatljivog više nego ranije. Zbog ove pojave, podatke o životnom standardu uvek je potrebno posmatrati iz oba ugla i na osnovu oba izvora podataka, istraživačkih, subjektivnih i objektivnih, statističkih pokazatelja.

Grafikon 30. Kako živite trenutno Vi i Vaša porodica?

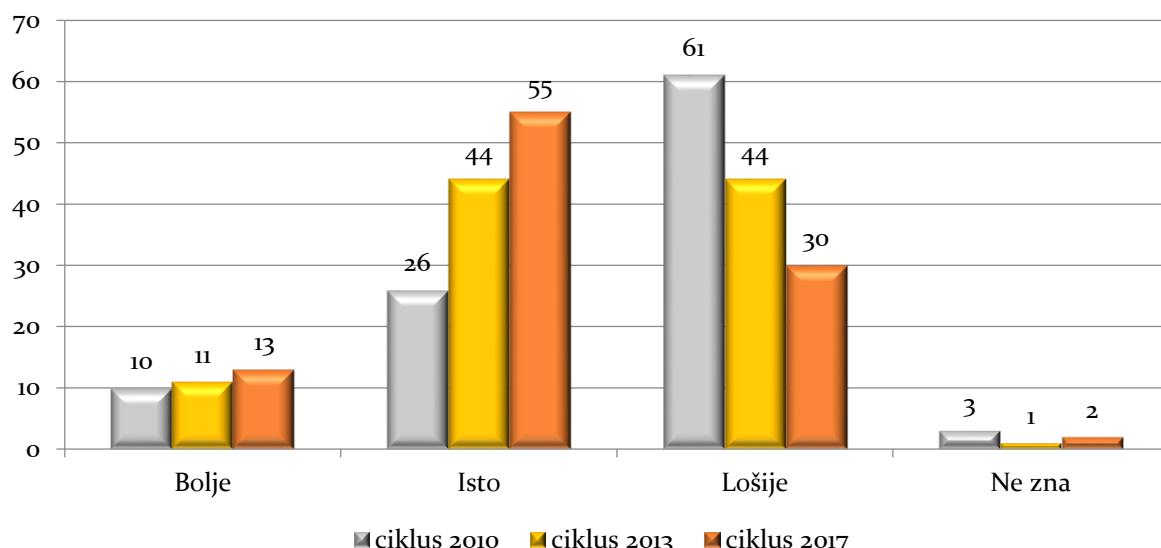

Jedina opština koja u velikoj meri odstupa od drugih u pogledu ovog pitanja je opština Tutin, u kojoj čak 50% ispitanika tvrdi da živi dobro. Ni u jednoj drugoj taj procenat nije veći od 20%, a najčešće je na nivou proseka od 10%.

U kontekstu prethodnog zaključka je potrebno tumačiti i odgovore na pitanje kako se živi u odnosu na period od pre tri godine. Naime, iako je broj onih koji tvrde da žive bolje neznatno veći nego ranije (13%), povećao se broj onih koji smatraju da žive isto (sa 26% na 55%), dok se smanjuje broj onih koji tvrde da žive lošije (sa 61% na 30%) – *Grafikon 31*. Naravno, pitanje je i kako treba tumačiti napredak u životnom standardu,

da li samo kao rast broja onih koji makar tvrde da ne žive lošije ili kao povećanje broja onih koji smatraju da žive bolje, što u istraživanju nije konstatovano.

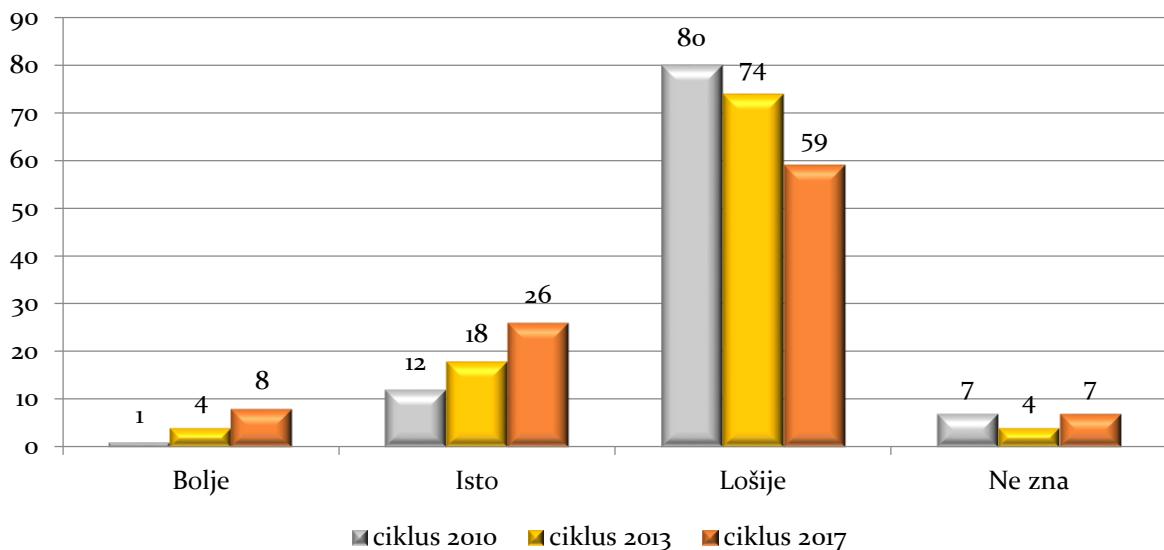
Grafikon 31. Kada uporedite Vaše stanje sa onim od pre 3 godina, da li sada živite bolje, isto ili lošije?

Broj ispitanika koji tvrde da sada žive bolje nego ranije je veći od proseka (i to na nivou od 20% do maksimalno 30%) u sledećim opštinama: Tutinu (29%), Surđulici (26%) Novom Pazaru (24%), Sjenici i Blacu (po 22%). Međutim, postoji i jedan ne mali broj opština u kojima je broj onih koji tvrde da žive lošije veći od proseka (veći od 40%) – Babušnica, Knjaževac, Kuršumlija, Lebane, Medveđa i Merošina.

Osim toga što je smanjen procenat građana koji tvrde da žive nepodnošljivo i gore nego pre, smanjio se i broj građana koji smatraju da se u njihovoj opštini živi lošije nego u ostalim opštinama i gradovima u Srbiji – *Grafikon 32*. Zanimljivo je primetiti da se neznatno povećao čak i procenat građana koji smatraju da se u njihovoj opštini živi bolje nego u drugim opštinama i gradovima – ovaj trend je započeo sa svega 1%, preko 4% da bi danas bio na 8%. U svakom slučaju, ovo indikuje određeni porast optimizma, bez obzira da li on i u kojoj meri ima realno, objektivno utemeljenje.

Grafikon 32. Da li se u Vašoj opštini živi bolje, isto ili lošije nego u drugim opštinama u Srbiji?

Ovo istraživanje podržale su Evropska unija, Vlada Švajcarske i Vlada Srbije preko programa Evropski PROGRES. CeSID je isključivo odgovoran za sadržaj izveštaja i on ne predstavlja neophodno stavove Evropske unije, Vlade Švajcarske i Vlade Srbije.